

« **Salutate vos invicem in osculo sancto.** » Hæc salutatio ecclesiastica est; **120** quia oscula hæc non carnalia, sed spiritalia sunt, quæ complexu corporum animos copulant non desiderio carnis, sed spiritus. « **Salutant vos sancti omnes.** » Provocat eos ad sanctitatem, ut et ipsi audeant reddere vicem sanctis in salutatione; ideo enim a sanctis salutantur, ut illos imitentur.

« **Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio**

Dei, et communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis. Amen. » Trinitatis hic complexio est, et unitas potestatis, quia totius salutis perfectio est. Dilectio enim Dei misit nobis Salvatorem Jesum, cujus gratia salvati sumus. Ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit sancti Spiritus: hic enim dilectos a Deo, et salvatos gratia Christi tuetur; ut trium perfectio consummatio sit hominis in salutem.

IN EPISTOLAM BEATI PAULI AD GALATAS.

PROLOGUS.

Omnis credens in Christum, et observans legem factorum, male intelligit Christum: sicut et Symmachiani, qui ex Pharisæis originem trahunt, qui servata omni lege, Christianos se dicunt, more Photini Christum non Deum et hominem, sed hominem tantummodo definientes. Si enim Deum intelligerent Christum, nihil de lege factorum sperarent, id est, de Neomeniis, Sabbato, circumcissione, et discretionem escarum; quia qui Deum et Dominum legis colit, supra legem est: nec potest judicari a lege, qui cum legislatore concordat. Denique non illorum causa lex data est, qui Deum colebant: sed eorum qui male et credebant et agebant ad contemptum Creatoris. Unde dicit ad Timotheum: « **Nec enim justo lex posita est, sed in-**

justis, et male versantibus (*I Tim. i, 9*). » Et Moyses sic inquit: « **Timentes facietis filios Israel** (*Levit. xv, 31*). » Unde et Galatæ, vel ii qui eos subvertebant, adhuc erroris nebula contextum cor habentes, non cernunt sensum Isaiaë prophetæ inter cætera dicentis: « **Verbum enim consummans et brevians in æquitate; quia verbum brevium faciet Dominus super terram** (*Isa. x, 23; Rom. ix, 27*). » Si ergo hæc dicta intelligerent, a lege recederent, scientes a prædicatione Joannis Baptistæ legem jam cessare; ut sola fides sufficiat ad salutem, abbreviata ex lege. In lege enim et de Deo Patre, et de Christo filio ejus, et de Spiritu sancto continetur prædestinatum in tempore, quod manifestatum est in prædicatione; nam si signaculi causa circum-

B 56); « **tempore enim quo simul adhuc erant filii Israel in eremo, antequam vicini essent gentilium, non sunt circumcisi. At ubi commisceri habebant gentibus, tunc a Jesu Nave circumcisi sunt de petra** (*Josue v, 3*), quæ significat Christum (41): « **Quia petra, inquit, erat Christus** (*I Cor. x, 4*), » ut designaret per Christum futuram circumcissionem cordis, sicut dixerat Moyses, et Jeremias propheta: « **Circumcidite vos Deo, et circumcidite præputium cordis vestri** (*Deut. x, 16; Jerem. iv, 4*); ut amputata caligine, per remissionem acceptam peccatorum digni fierent videre gloriam Dei, quam sub lege positi videre nequiverant causa peccati. Ut ergo et Christum Deum signaret, et non se ab homine ea didicisse quæ docebat, assereret, ita incipit:

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) « **Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis.** » Apostolum se non ab hominibus electum, et missum ad prædicandum testatur, sicut erant quidam, **210** qui electi ab apostolis mittebantur ad Ecclesias roborandas; neque sicut alii, qui a Judæis mittebantur ad disturbandas Ecclesias, quos pseudoapostolos vocat: sed a Filio Dei missum se, quem in hac causa idcirco hominem negare videtur; quia præcepta quasi Deus dedit, non quasi homo et quem elegit (42), divino judicio elegit. Per quod idoneum et firmum se prædicatorem significat; quia multo utique melior est, quem Deus elegit, quam quem homo. « **Neque, inquit, per hominem,** » sicut arbitrabantur de Christo, qui hos cogebant circumcidi; sed per Dominum Jesum Christum, id est per eum qui Deus et homo est. Quod statim aperit, cum dicit: « **Et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis.** » Hoc dicto, duas hæreses damnavit, et Manichæi et Photini; quia Manichæus Christum hominem negat, et non negat crucifixum: et Photinus Christum Deum esse non concedit; et tamen ipsum se, hoc est corpus suum, excitasse a mor-

(41) Rom. edit., *circumcisi sunt cultris de petra... ut significaretur per Christum, etc.*

(42) Codex Vall., *et quoniam divino judicio elegit.*

tuis negare non audet : ut Manichæus, cum crucifixum non negat, stulte eum hominem non fateri videatur : et Photinus impietate quadam Deum negare, quem se ipsum a mortuis excitasse fatetur. Legit enim dixisse Dominum : « Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui (*Joan. II, 19*). » Igitur ipse excitans se a mortuis, corpus suum significat se a mortuis excitasse; et nihilominus tamen a Patre suo dicitur excitatus, propterea quod omnis virtus Filii de Patre est; ut gesta Filii facta sint Patris, ex quo sunt omnia.

(Vers. 2.) « Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiæ Galatiæ. » Postquam auctoritatem suam commendavit, adhuc auget ad causam; ut cæteros qui secum erant, omnes commotos adversus eos ostenderet. Quamvis sufficeret auctoritas ejus, ne posset refutari; tamen ut gravet factum illorum, quo a prima fide destiterant, multos secum accensos ad errorem illorum arguendum designat. Facile enim poterit quis intelligere errare se, si a multis se videat reprehendi.

(Vers. 3.) « Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Utriusque beneficio, tam Patris quam Filii, genus hominum sublevatum ostendit. Nec minorem Filium significat, cum eum Dominum nostrum vocat: neque Patrem majorem, quia eum Deum nostrum appellat; quia non erit verus Deus Pater, nisi et Dominus sit: neque verus Dominus Filius, nisi et Deus sit. Si ergo una gratia Patris et Filii erga nos est, quid est, inquit, ut de Filio minus sentientes (43), legem illi æquetis, ut partim Christo, partim legi serviatis, cum legeritis Dominum dicentem: « Quia Dominus est Filius hominis etiam Sabbati (*Luc. VI, 5*) ? » ut per hoc videant quanta contumelia ab eis Domino irrogetur, quando comparant Dominum famulæ.

(Vers. 4.) « Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris. » Aperte ostendit nihil prodesse legem, quando Christum dicit obtulisse se, ut pro nobis pateretur, ut nos justificaret, quos lex reos tenebat; ut eruti a lege per fidem Christi, jam non peccatores essemus; sed justificati secunda natiuitate, filii Dei appellati. Cum enim in ditione diaboli genus (44) hominum 211 teneretur, Salvator obtulit se volenti diabolo; ut illudens eum potestate virtutis suæ (accipere enim voluit, quem detinere non potuit) auferret ei, quæ malo jure tenebat obnoxia. Exspoliatis itaque inferis, tropæum animarum pertulit ad Patrem, ex quo sunt omnia; quod lex utique facere non potuit. Quanquam profutura data sit, nobis tamen peccantibus conversa est, ut fieret inimica; et cœpit occidere, non vivificare. Christus autem donans delicta, non solum vivificavit nos, sed et sibi sociavit; ut filii

(43) Mss. aliquot, ut de Filio hominis sentientes.

(44) Nonnulli mss., in conditione diaboli velut; quidam vel, in servitute gens, etc.

A Dei vocemur facti per fidem. Quantus ergo error est post gratiam reverti sub lege, hoc est, post acceptam libertatem velle servire; ut ereptus gladio immemor beneficii denuo se vendat lanistæ? Accusator est enim emptoris, qui, relicto eo, rursus ad priorem dominum redit. « Ut liberaret nos de præsentis sæculo maligno. » Hoc dicit, quia ideo morti concessit se Dominus, ut nos ab errore sæculi liberaret, id est, ut ab intelligentia hujus sæculi, quod curriculis senescente ætate devertit in finem, alieni facti, futuri sæculi quod occasum nescit, participes simus in sensu unius Dei. Præsentis enim sæculi hæc est malignitas, quia non reddit congruam reverentiam creatori Deo, et restauratori Christo; dum multos sibi deos confingit error humanus, aut dum Christo a credentibus debita honorificentia non reservatur.

(Vers. 5.) « Secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. » Ut firmum sit et plenum auctoritate, quod dicit quia Christus nos liberavit; addit quia istud Patris fecerit cum voluntate.

(Vers. 6.) « Miror quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vocavit vos per gratiam Christi, in aliud Evangelium. » Evangelium bonum nuntium est, ac per hoc et lex vetus Evangelium est, excepta lege factorum (45): sed hoc potius in quo, quod promissum est, solutum est, per quod peccatores ad indulgentiam convocantur. Mirari ergo ideo se dicit, quia de optimo et maximo beneficio decedentes, manciparunt se legi factorum; ut perderent quod fuerant consecuti, ut de accepta libertate ruerent in servitutem, cito eversi: cum mos sit ut paulatim aliquis de malo transeat ad bonum, hi autem de bono facile traducti sunt ad opera carnis, quæ sunt gravia. Raro enim contingit ut quis de lætitia confugiat ad exitia: ac per hoc admiratur hebetudinem illorum qui, in securitate positi, labori se subjecerunt inani. Tale est, si nauta insanus stans in portu, de tempestate securus, laxet navim in altum, ut perturbetur diversis procellis: ita et hi per stultitiam subjecerunt se; ut dolores paterentur pudoris desecti, et jugum servitutis legis susciperent, nulla hujus rei spe prædicata. In aliud ergo evangelium vocati fuerant, quam quod hi prædicabant, qui eos subverterant; non tamen aliud ab eo, quod apostoli annuntiabant, quod hi pseudoapostoli aliud esse asserebant ad invidiam Apostoli, qui eos instruxerat. Et ut Galatas per hanc fallaciam circumvenirent, necesse erat ut Evangelium apostoli aliud esse dicerent, quam quod ratio Salvatoris docebat: hoc autem esse verum, quod ab eis cum legis veteris concordia prædicabatur. Hi sunt qui quæstiones fecerunt Paulo et Barnabæ de hac re, sicut continetur in Actibus apostolorum (*Act. xv, 2*); isti enim docebant ex gentibus cre-

(45) Omnes edit. et nonnulli mss., accepta lege factorum. Non recte.

dentes quia nisi circumcidarentur more Moysis, et judaizarent, salvi esse non possent.

(Vers. 7.) « Quod non est aliud, nisi aliqui sunt, qui conturbant vos, et volunt convertere Evangelium Christi (46). » Apertum est quia hoc agebant, ut converterent Evangelium Christi immutantes traditiones, ut sub nomine Christi essent Judæi; et hoc est convertere Evangelium Christi in legem.

(Vers. 8, 9.) « Sed et si vos, aut angelus de cælo evangelizaverit vobis, præterquam quod evangelizavimus, anathema sit, sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit. » Nemo miretur Apostolum, qui feritatem morum mansuetabat, sic esse commotum: pro Galatarum enim salute indignatur adversus inimicos disciplinæ christianæ. Indignatio enim hæc ostendit non leve peccatum esse post acceptam fidem converti ad legem; nam tam firmum atque verum Evangelium, quod eis prædicaverat, asserit; ut etiam seipsos, id est apostolos, immutati forte aliter prædicarent, non audiri doceret, quorum utique fama quod essent apostoli Christi, peragraverat omnem locum. Aut si forte diabolus angelum Dei se fingens, ut facile possit audiri, de cælis appareret contra hæc prædicans, sciretur esse contrarium, et ut abominatio haberetur. Si ergo apostolos Christi, quorum tam præclara opinio in signis et prodigiis erat faciendis, et angelum de cælo, quem possit spiritalis ratio commendare, aliter docentes, quam ab apostolo Paulo edocti erant, anathematizari præcepit; quanto magis quos nullum testimonium ad seducendum potest commendare? Ideo autem iterat contestationem, ut confirmet eos in prima traditione; iterata enim lex sollicitiores reddit negligentes.

(Vers. 10.) « Modo enim hominibus satisfacio, aut Deo? » hoc est, numquid hominibus satisfacio, suadendo vobis reverti ad gratiam Christi, an Deo? Non hominibus utique, sed Deo; ut per satisfactionem revertantur ad Deum, quem spreverant. Denique statim subjicit: « Aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, servus Christi non essem. » Significat igitur hos a quibus fuerant eversi, non Deo, sed hominibus placere in Galatarum subversione, sicut et semetipsum jamdudum, quando Ecclesiam, ut Patrum traditionem vindicaret, persequeretur. Ut enim a Judæis laudari possent, secundum voluntatem illorum, legem servandam dicebant; ne si verum Evangelium Christi prædicarent, inimicos eos facerent. Hic autem apostolus Paulus, qui omni devotione Deo placere docebat, non timebat homines offendere, dummodo Dei gloriam commendaret; omnia enim præsentia postponens futuris, se commendabat spebus (47), ut Christi idoneus servus; idonei autem servi esse non possunt, qui sub nomine Domini propriis lucris student.

(46) Rom. edit., et volunt invertere. Et infra, ut invertent Evangelium.

(47) Mss. nonnulli, se commendabat speciebus.

A Sed forte contra aliquis dicat: Ergo qui legem prædicabant, quam Deus dicitur dedisse, hominibus serviebant. Quomodo ergo idonea lex esse dicitur, cujus prædicatio secundum hominum voluntates narratur temperata? Ante adventum Domini lex juxta Dei voluntatem prædicabatur; tempus enim ei debebatur, ut servaretur: at ubi venit Dominus promissus in lege, cessare oportuit legem, juxta prædictam sententiam prophetarum. Unde dicit Dominus: « Lex et prophetæ usque ad Joannem (Luc. xvi, 16); » nec enim dignum erat ut præsentem Domino legis auctoritas servaretur. Ideoque si quis de cætero legem servandam putat, jam non Domini voluntati obtemperat, sed repugnat; similibus enim suis satisfacit.

B (Vers. 11, 12.) « Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod prædicatum est a me, quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, aut didici; sed per revelationem Jesus Christi. » Nunc principia epistolæ aperit; ipsum enim sensum vult manifestare, quia ea quæ docebat, non ab homine didicerat; ne forte dubitaretur de iis quæ docebat. Neque secundum humanum judicium aptata erat ejus prædicatio: ut indigna divina auctoritate videretur: sed a Dei Filio dicit se didicisse per revelationem, cum jam post resurrectionem esset in cælis, sicut præmemoravi; et ea quæ didicit, convenire voluntati majestatique ejus, a quo se didicisse testatur. Spiritalia enim sunt, quæ servata meritum collocant apud Deum: illa enim carnalia sunt, quæ tempore suo servata, nec meritum nec immeritum præstiterunt apud Deum: non servata obfuerunt: quia et qui non facerant legem, sub maledicto erant: et qui fecerant, non justificabantur apud Deum, quia justus ex fide vivit. Illa enim ut oneri essent, servanda mandata sunt, non dignitati.

C (Vers. 13.) « Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo, quia supra modum persequeretur Ecclesiam Dei, et expugnabam eam, et proficiebam in Judaismo super multos coætaneos meos ingenere meo, abundantius æmulator existens patrum mearum traditionum. » Propositum suum, quo prius juxta carnem vigeat, repugnans Ecclesiæ, breviter memorat: sed ut famulus Christi esset, hoc se reliquisse dicit. Magis enim se devotum, quam illos in vindicando legem fuisse designat; non tamen propter hominum favorem, sed hoc putans utile apud Deum. Per ignorantiam enim, cum humanitati placeret, Deo se servire putabat, liberam habens conscientiam; nesciebat enim jam tempus asserendæ legis (48) non esse, doctrinam secutus patrum, aut in errore, aut in malevolentia constitutorum; et omni industria et fervore mentis id agebat, ut cæteris coequalibus sibi æmulatione legis præstantior videretur, sic insaniens contra

(48) Rom. edit., jam tempus asservandæ legis, etc.

disciplinam Christi, ut nulli hominum parceret fidei fœdera assecuto. Sed cum Dei revelatione laborem hunc 213 inanem esse didicisset, et magis contrarium; destitisse ab eo, et se fidei gratiæ subdidisse, ut profectus ei esset apud Deum, memorat. Si ergo hic qui Israelita est, et qui dignitate doctoris fultus erat apud Judæos, eruditus a Gamaliele, viro prudentissimo, locum habens cum optimis vita hominibus, reliquit legem; quanto magis ii, qui extra legem erant, legi se subicere non debuerant? Et si hic gaudet exisse se de sub jugo servitutis, quid est ut libertatem suam obligaverint vinculis legis?

(Vers. 15, 16.) « Cum autem placuit ei qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam revelare Filium suum in me, ut evangelizarem eum in gentibus; continuo non acquievi carni et sanguini. » Cum in lege haberet fiduciam, inscius jam tempus legis servandæ non esse, et omni aviditate contenderet, putans Dei se voluntate hoc agere, ut resisteret Evangelio Christi; videns Deus æmulationem ejus bonam, sed scientiam ei deesse, placuit ei vocare illum ad gratiam suam, sciens jam idoneum hunc esse ad prædicandum Evangelium Filii ejus in gentibus; quia si in re minima tam velox et fidus erat audacia conscientiæ, non adulatione cujusquam; quanto magis in prædicando dono Dei futurus esset constantior spe promissi præmii? Præscientia ergo Dei segregatus est de utero matris suæ, id est, antequam nasceretur, vel statim natum scivit Deus futurum bonum, sicut dicit ad Jeremiam prophetam: « Priusquam te formarem in utero, novi te, etc. (Jerem. i, 5); » ita et apostolum Paulum, sciens quis esset futurus, prævenit eum; ut antequam converteretur, vocaret eum, quia erat necessarius. Denique statim suscepit dispensationem doni Dei, omni postposita cura carnali; nec enim consilium cujusquam petiit, aut ad aliquem retulit quid esset acturus: sed protinus prædicavit Christum, quia hic est Filius Dei. Nam sicut futuri mali frequenter ante sunt boni: ita et solent futuri boni prius esse mali.

(Vers. 17.) « Neque veni Hierosolymam ad præcessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum regressus sum Damascum. » Non fuisse dicit necessitate electum se a Deo pergendi ad præcessores suos apostolos, ut aliquid forte disceret ab eis; quia Deus ei revelavit per Filium suum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur, ut ostendat non aliud tenendum esse, quam quod docet: nec hominibus credi, sed Deo, a quo se didicisse testatur; ac per hoc eos, qui illos in legem induxerant, esse doctores falsos; quia non a Deo traditum erat, quod docebant. A Damasco ergo in Arabiam profectus est, ad prædicandum, ubi nullus erat apostolorum; ut ipse hic fundaret Ecclesias, ne subreptibus pseudoapostolis (49), Judaismus seminaretur. Et

A inde iterum regressus est Damascum, ut visitaret quibus rudis prædicaverat Evangelium gratiæ Dei.

(Vers. 18.) « Deinde post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum dies quindecim. » Dignum fuit ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter apostolos, cui delegaverat Salvator curam Ecclesiarum: non utique ut aliquid ab eo disceret; quia jam ab auctore didicerat, a quo et ipse Petrus fuerat instructus: sed propter affectum apostolatus, et ut sciret Petrus hanc illi datam licentiam, quam et ipse acceperat. Veniens ergo ad eum, hospitio receptus est, et apud eum mansit dies quindecim, quasi unanimus coapostolus. Hæc ideo manifestat, ut ostendat concordiam se cum apostolis habuisse, nec in aliquo dissensisse, sicut susurrabant de eo pseudoapostoli; ut eum apud Ecclesias gentium deformarent, et sur mala simplicioribus insererent, dicentes ea convenire cum doctrina apostolorum majorum.

(Vers. 19.) « Iterum reversus sum Damascum, alium autem ex apostolis vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. » Jacobum vidit Hierosolymæ, quia illic erat constitutus ab apostolis episcopus, qui et ipse prius fuerat incredulus, sicut dicit evangelista: « Quia nec fratres ejus, inquit, adhuc credebant in eum (Joan. vii, 5). » Hic Jacobus filius fuit Joseph, qui ideo frater Domini appellatus est, quia et Joseph pater ejus, etiam Domini pater nuncupatus est. Sic enim dicit Maria ad Jesum in Lucæ Evangelio: « Quid fecisti nobis, fili? Ego et pater tuus mœsti et tristes quærebamus te (Luc. ii, 48). » Et in Evangelio Joannis dicit Philippus ad Nathanael: « Quem scripsit Moyses 214 in lege, et prophetæ, invenimus Jesum a Nazareth, filium Joseph (Joan. i, 45). » Hoc ergo modo dictus est Dominus frater Jacobi et cæterorum, quo et filius nuncupabatur Joseph. Quidam enim ducti insania hos veros Domini fratres de Maria natos, impia assertionem contendunt, cum Joseph non verum ejus patrem dicant appellatum. Si enim hi veri erant fratres ejus, et Joseph erit verus pater; quia qui dixit patrem ejus Joseph, idem dixit et fratres ejus Jacobum et cæteros.

(Vers. 20.) « Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. » Quo ad commendationem ejus pertinet locuturus, testem Deum dat, quia ita se habent, quæ dicturus est, ne forte videretur compositum; cum personæ ejus non conveniat aliquid fingere. Sed cum se commendat, hos vult proficere; commendatio enim hæc istis proficit, ut sciant ea, quæ ab hoc dicuntur, esse verissima.

(Vers. 21-24.) « Deinde veni in regiones Syriæ et Ciliciæ. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo: solummodo audiebant, quia qui persequabatur nos aliquando, nunc prædicat fidem, quam aliquando expugnabat; et

(49) Mss. nonnulli, ne subripiantibus pseudoapostolis.

in me magnificabant Deum. » Hoc dicit, quia cum A
Judaismum defenderet contra fidem, sicut et hi
a quibus Galatæ fuerant eversi, a Deo electus est,
et doctus dissimulare a Judaismo, et novam legem
prædicare : ita ut gauderent in eo ex Judæis cre-
dentes, quos pridem persequeretur, Deo agentes
gratias, qui de persecutore fecit defensorem; ut
perinde scirent Galatæ circumventos se, ut sub no-
mine Christi Judæos se profiterentur, circumci-
dentes carnem præputii sui, cum Christi lex aliud
imperet, quam Judaismus; illic enim circumcisio
carnis est, hic cordis: illic sub elementis servitur
neomeniis et Sabbato, hic soli Deo in spiritu, quia
corde creditur: illic conditio est causa peccati, hic
libertas ex remissione peccatorum. Multa itaque
distantia est.

CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) « Deinde post annos quatuordecim
iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assum-
pto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem,
et exposui illis Evangelium (50), quod prædico in
gentibus, secreto autem: his qui aliquid esse vi-
debantur; ne forte in vacuum currerem, aut cucur-
rissem. » Quoniam multo tempore fama ejus cre-
brescebat apud omnes Judæos, facie autem non
videbatur, perambulabat enim fundare et roborare
Ecclesiam (51) solita constantia inter gentes: a
Judæis autem causa legis mala illi fiebat opinio,
quasi discordaret a prædicatione cæterorum apo-
stolorum; et hinc fiebat multis scrupulus, ita ut
gentes possent perturbari, ne in aliud induceren-
tur ab eo, quam tradebant apostoli, qui cum Do-
mino fuerant. Nam ipsa occasione subversi sunt
Galatæ a Judæis, dicentibus quia aliud tradebat
Petrus, quam Paulus; hinc factum est ut admo-
nitus revelatione Domini ascenderet Hierosolymam
cum testibus prædicationis suæ, id est Barnaba
et Tito, uno ex Judæo, et altero ex gentili; ut si
qui de eo haberent scandalum, horum testimonio
tolleretur, adaperiens illis sensum prædicationis
suæ. Cum apostolis vero secreto contulit: ut sci-
rent non illum discordare a regula evangelica, hoc
est, ne putarent illum in vacuum currere aut cucur-
risse, sicut aestimabant aliquanti ex Judæis cre-
dentibus. Nec enim aliquid ab eis discere poterat;
quia a Deo fuerat instructus: sed propter con-
cordiam et pacem Dei nutu factum est: ut tollere-
tur scrupulus aut suspicio fratribus et coapostolis
ejus, et ut gentibus proficeret, cognoscentibus quia
concordabat Evangelium ejus cum apostolis. Præ-
terea cum legem dedissent (52) non molestari eos,
qui ex gentibus credebant: sed ut ab his tantum
observarent, id est, a sanguine et fornicatione et

idololatria (Act. xv, 29). Nunc dicant sophistæ
Græcorum, qui sibi peritiam vindicant, subtilitate
ingenii se naturaliter vigere, quæ tradita sunt gen-
tibus observanda? Quæ ignorabant, an quæ scie-
bant? Sed quomodo fieri potest, ut aliquis ea di-
scat, quæ novit? Ergo hæc illicita esse ostensa sunt
gentibus, quæ putabant licere: ac per hoc non uti-
que ab homicidio prohibiti sunt, cum jubentur a
sanguine observare. Sed hoc acceperunt, quod Noe
a Deo (53) didicerat, ut observarent se a sanguine
edendo cum carne (Gen. ix, 4). Nam quomodo fieri
poterat ut Romanis legibus imbuti, quorum tanta
auctoritas in servandis mandatis est, nescirent ho-
micidium non esse faciendum: quippe cum adulte-
ros et homicidas, 215 et falsos testes, et fures, et
B maleficos, et cæterorum malorum admissores pu-
niant leges Romanæ? Denique tria hæc mandata ab
apostolis et senioribus data reperiuntur, quæ ig-
norant leges Romanæ, id est, ut abstineant se ab
idololatria, et sanguine, sicut Noe, et fornicatione.
Quæ sophistæ Græcorum non intelligentes, scien-
tes tamen a sanguine abstinendum, adulterarant
Scripturam, quartum mandatum addentes, et a
suffocato observandum: quod, puto, nunc Dei nutu
intellecturi sunt, quia jam supra dictum erat, quod
addiderunt.

(Vers. 3.) « Sed neque Titus, qui mecum erat, »
hoc est, illo ipso tempore quo fui, inquit, Hieroso-
lymis, « Titus, qui mecum erat » compulsus, non
est circumcidi. Cum utique inter apostolos, et eos
C qui ex Judæis crediderant, essemus, nemo eum de
his, id est Titum, compulit circumcidi. Et subin-
telligitur: Quid est ut vos circumcidamini, cum Ti-
tus ab apostolis, qui videbantur aliquid esse, non
est compulsus circumcidi, sed susceptus est incir-
cumcisus?

(Vers. 4, 5.) « Propter subintroductos (54) autem
falsos fratres, qui subintraverunt explorare liber-
tatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut
nos in servitatem subjicerent, ad horam cessimus
subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud
vos. » Titum, quia Græcus erat sicut Galatæ, negat
circumcisum. Quo dicto, hos arguit, qui paterentur
se circumcidi, cum essent Græci. Sed ne forte op-
poneretur ei, quia ipse circumciderat Timotheum
D (Act. xvi, 3), nunc causas exponit cur fecerit
quod faciendum negabat, dicens: « Propter subin-
troducitos autem falsos fratres, qui subintraverunt
explorare libertatem nostram, quam habemus in
Christo Jesu, ut nos in servitatem subjicerent, ad
horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii
apud vos permaneat. » Græci e contra dicunt: Nec
ad horam cessimus, et hoc aiunt convenire causæ;

(50) Rom. edit., et contuli cum illis Evangelium.

(51) Eadem edit., fama Apostoli percrebrescebat...
facie autem non agnoscebatur... fundando et robo-
rando Ecclesias.

(52) Vet. edit. et mss. aliquo, cum legem didi-
cissent; Rom. edit., cum lege didicissent; alii mss.
melius, cum legem dedissent. Infra vero edit. Rom.

sola, abstinerent, id est, a sanguine, et fornicatione,
et idololatria.

(53) Rom. edit., a sanguine abstinere. Nam hoc
acceperunt a Noe, quod a Deo, etc.

(54) Mss. non pauci constanter hic et infra scri-
bunt, subintroductos.

quia qui fieri prohibebat, non oportebat, inquit, dicere se fecisse; ne probaret esse faciendum. Sed apostolus vir divinus sciens posse hoc opponi ipse illud proponit, ut præveniat calumniosos: et reddit causas quibus compulsus est facere quod nolebat. « Propter subintroductos autem, inquit, falsos fratres. » Subintroductos dicit, quia cum dolo intraverunt, ostendentes se fratres, cum essent inimici. « Qui subintraverunt, hoc est, qui cum humilitate intraverunt fingentes amicitiam. « Explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitum subjicerent. » Explorare est sic intrare, ut aliud fingat, et aliud quærat. Quo possent accusare « libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu. » Libertas in Christo Jesu hæc est, non subjici legi. « Ut nos in servitum subjicerent; » hoc est, ad hoc intraverunt cum dolo et fallacia, ut nostram libertatem servituti subjicerent, cogentes nos subjici legi circumcisionis. « Ad horam cessimus subjectioni, » hoc est, ad horam nos subjicimus servituti, humiliantes nos legi, ut circumciso Timotheo, cessaret dolus et scandalum Judæorum. Parati enim erant, sicut datur intelligi, commovere illi tumultum et seditionem. Fuit enim causa, quomodo haberent aditum calumniæ faciendæ; Timotheus enim erat matre quidem Judæa, patre autem Græco: unde factum est, ut secundum legem circumciscus infans non esset. Volens autem Apostolus eum assumere, ut ordinaret illum episcopum, sicut fecit (quia testimonium ei, inquit (Act. xvi, 2), bonum perhibebant omnes loci illius), insidias passus est Judæorum. Explorabant enim si filium Judææ incircumciscum susciperet, parantes seditionem, quia si de Græcis contradicebat non esse circumcidendos, sicut et epistola ab apostolis de hac re fuerat data (Act. xv, 23-29), vel filios Israel circumcisci non vetaret; quia nihil de his in epistola eadem significaverant apostoli: ex cujus auctoritate plus insæviebant credentes Judæi, quia non prohibebat Judæos filios suos circumcidere ipsa epistola. Tunc, inquit, accipiens eum circumcidit propter Judæos qui erant in locis illis (Act. xvi, 3). De gentilibus autem scandalum non habebant, unde Titus non est compulsus circumcisci. Ad horam ergo cessit, ut veritas Evangelii; permaneat apud gentes, cum non subjiciunt se circumcisioni. Apud Judæos autem non erat veritas Evangelii; quia credentes circumcidebant filios suos; in Christo enim Jesu neque præputium, neque circumcisio aliquid valet: sed fides per dilectionem operans (Galat. iv, 15; v, 6). Nam non solum historia, sed et litteræ hoc indicant, quia cessit. Nam supra dicit Titum, cum esset Græcus, non esse compulsus circumcisci; et subjicit, dicens: « Propter subintroductos 216 autem falsos fratres. » Quid jam sonat, nisi quia cessit ad horam propter subintroductos falsos fra-

A tres? Si quominus, quomodo verba aut sensus sequerentur? Titum certe negat compulsus circumcisci; propter subintroductos autem falsos fratres, quid sonat, nisi quia cessit? Si autem propter subintroductos falsos fratres non cessit, non voluntate non cessit; nam cessurum se significavit, si hoc est: sed propter subintroductos falsos fratres non cessit. Si ergo cedendum non fuit, quare falsi fratres dicuntur, quorum beneficio non fecit, quod faciendum non erat? Itaque si hoc est, beneficium præstiterunt Apostolo, quia horum causa non cessit, quod cedere habebat. Cur igitur exploratores dicti sunt, si hoc illum facere nolebant, quod facturus erat: sed propter istos non fecit? Si autem non erat facturus, sine dubio propter istos fecit: aliud enim non est. Litteræ enim hoc indicant, quia cessit, et historia factum exclamat. Quomodo enim ad horam negaret se cessisse, cum probetur propter Judæos Timotheum circumcidisse, quod est ad horam cessisse, et secundum legem purificatum in templum ascendisse (Act. xxi, 26). Ille enim posset dicere nec ad horam se cessisse, qui nunquam inveniretur cessisse. Aut enim cessurus, propter falsos fratres non cessit: aut non cessurus, propter fratres falsos cessit. Unum ergo e duobus accipite. Falsi fratres autem dicuntur, qui credentes judaizabant.

(Vers. 6.) « Ab his vero qui existimantur aliquid esse, quales aliquando fuerunt, nihil mea interest, Deus personam hominis non accipit. » Hoc significat, quia apostoli prius simplices homines erant et imperiti, nullius dignitatis in lege, sed hoc non obesse. Quis enim accuset eum, quem Deus excusat? Quia non quæritur quis quid fuerit, sed quid sit. Præterita enim nec condemnant nec vindicant (55). Sed tamen vult intelligi quia et peritus erat in lege, et clarus vita: ac per hoc et dispensatione Evangelii præcipuus minister. « Mihi enim, qui existimantur aliquid esse, nihil contulerunt. » Nihil dicit se ab apostolis consecutum, sed a Deo; quia qui imperitis sensum tribuit disciplinæ Christianæ, ipse et mihi, inquit, cum essem legis peritus, dignatus est impertiri sensum rationis hujusmodi. Quomodo ergo fieri poterat, ut hic ab his disceret, quem peritum inveniens, peritiorem fecit gratia Christi?

D (Vers. 7, 8.) « Sed e contra, cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis; qui enim operatus est Petro in apostolatam circumcisionis, operatus est et in me ad gentes. » Petrum solum nominat, et sibi comparat, quia primatum ipse acceperat ad fundandam Ecclesiam: se quoque pari modo electum, ut primatum habeat in fundandis gentium Ecclesiis: ita tamen, ut et Petrus gentibus prædicaret, si causa fuisset, et Paulus Judæis. Nam uterque invenitur utrumque fecisse: sed tamen plena auctoritas,

(55) Codex Vall., nec condemnant, nec judicant.

Petro in Judaismi prædicatione data dignoscitur, et Pauli perfecta auctoritas in prædicatione gentium invenitur. Unde et magistrum se gentium vocat in fide et veritate (*II Tim.* 1, 11); unusquisque enim pro viribus suis dispensationem sortitus est. Difficilius enim fuit eos qui longe a Deo erant, ad fidem suam attrahere et suadere, quam proximos.

(Vers. 9, 10.) « Et scientes gratiam Dei, quæ data est mihi, Petrus et Jacobus et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ communionis; ut nos ad gentes, ipsi vero in circumcisionem; tantum ut pauperum memores essemus, quod et sollicitè curavi hoc ipsum facere. » Ab apostolis qui clariores inter cæteros erant, quos et firmitatis causa columnas appellat, quique cum Domino semper in secretis fuerant, gloriam ejus digni in monte respicere (*Matth.* xvii, 2); ab his itaque probatum dicit donum, quod accepit a Deo; ut dignus esset habere primatum in prædicatione gentium, sicut et habebat Petrus in prædicatione circumcisionis. Et sicut dat Petro socios, viros egregios inter apostolos: ita et sibi jungit Barnabam, qui divino judicio ei adjunctus est (*Act.* xiii, 2); gratiam tamen primatus sibi soli vindicat concessam a Deo, sicut et soli Petro concessa est inter apostolos: ita ut apostoli circumcisionis dextras porrigerent apostolis gentium ad concordiam societatis demonstrandam; ut utrique scientes perfectionis spiritum in dispensatione Evangelii se a Domino consecutos, in nullo se invicem legere ostenderent. Hoc solum tamen inter se convenisse; ut quod non ex præcepto vel dono Domini fuerant instructi, quia facile erat **217** hoc ex lege cognoscere, hos quibus prædicabant, pauperum memores esse juberent; ut misericordiam, per quam a Deo redempti sunt, colerent. Idcirco igitur hæc, quæ inter se et apostolos facta sunt, manifestat; ut sciant Galatæ quia quod ab eo acceperant, hoc verum est et probatum.

(Vers. 11.) « Cum autem venisset Petrus Antiochia, in faciem illi restiti; quia reprehensus erat. » Post concordiam societatis, et honorificentiam primatus, quam sibi invicem per gratiam Dei detulerunt; nunc interveniente causa negligentiae vel erroris, dissidere inter se videntur apostoli, non in propria causa, sed in sollicitudine Ecclesiae. « In faciem, inquit, illi restiti. » Quid est hoc, nisi in præsentia ei contradixi? Et qua causa subjunxit dicens: « Quia reprehensus erat? » Reprehensibilis utique ab evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur. Nam quis eorum auderet Petro primo apostolo, cui claves regni cælorum Dominus dedit, resistere; nisi alius talis, qui fiducia electionis suæ sciens se non imparem, constanter improbaret, quod ille sine consilio fecerat.

(Vers. 12, 13.) « Prius enim quam venissent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos quierant ex circumcisione. Et simulaverunt cum

A illo et cæteri Judæi, ita ut et Barnabas consentiret simulationi eorum. » Hi omnes Judæi, qui consenserunt simulationi Petri et Barnabæ, bonæ fidei fuerunt: sed propter scandalum illorum, qui veniebant ab Jacobo (erant enim æmulatores legis, qui et legem et Christum æquo jure venerarentur: quod contra fidei disciplinam est) præsentibus eis non commiscebantur gentibus. Timebant enim impetum audaciæ eorum, qui æmulabantur legem. Quod si solum fuisset, non erat reprehensibile: sed in quo erratum est, in subjectis ostendit. Nam et ipse utique cessit animositati et audaciæ Judæorum, timens ne per hoc quod facile est, subreperet scandalum, quod difficile sedaretur; quia et secundum legem purificavit se coactus (*Act.* xxi, 26), et Timotheum circumcidit invitus (*Act.* xvi, 3).

(Vers. 14.) « Sed cum vidissem quod non recta via incederent ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus. » Ideo in solum Petrum invehitur, ut in eo qui primus est, discerent cæteri. « Si tu cum sis Judæus, gentiliter vivis, quomodo gentes cogis Judaizare? » Nunc aperit causam reprehensionis; non enim aliquid fuisset erroris, si præsentibus Judæis dissimulasset a gentilibus, timens scandalum: sed hic tota causa reprehensionis est, quia advenientibus Judæis ab Jacobo, non solum segregabat se ab eis, cum quibus gentiliter vixerat, sed et compellebat eos judaizare, causa timoris illorum; ut quid horum verum esset, ignorarent gentiles. Sciebant enim ipsum secum non quasi Judæum vixisse: post autem audientes ab eo quia Judæorum instar sequendum erat, hæsitabant utique quid esset verum. Si enim hoc verum erat ut judaizarent, ipsum prævaricatorem tenebant, quia gentiliter vixerat: si autem illud melius erat et verum, ut simpliciter viverent, eversio erat gentilem per ejus ignaviam, quibus adempto bono, res laboriosa et inefficax tradebatur. Apostolus autem Paulus, quando ad horam cessit non hoc et suasit, sed rem se superfluum et inanem facere clamavit, propter furorem Judæorum. Cui quidem rei non succubisset, nisi causa interfuisset, qua audacia Judæorum plurimorum se jactaret. Erat autem Timotheus filius mulieris Judææ, patre autem Græco (*Act.* xvi, 1); unde factum est, ut infans secundum legem minime circumcideretur. Insidiabantur ergo, explorantes si eum, qui Judæus natus erat, incircumcisum assumeret: quod illicitum putabant generi Judæorum, occasionem quærentes, qua eum eversorem tenerent legis; hac causa ad horam cessit furori eorum.

(Vers. 15, 16.) « Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quia non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christum Jesum credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. » Manifesta ratione circumventos eos ostendit, ut servarent legem; in qua nemo justificatur apud Deum; quippe cum hi ipsi qui natura Judæi sunt,

volentes justificari, relicta lege, confugiant ad fidem Christi. « Quoniam ex operibus legis non justificatur omnis caro. » Nullum hominem justificatum dicit ex operibus legis; quicumque enim justi sunt, **218** et fide justificati sunt, sicut Abraham et Isaac et Jacob et cæteri sancti.

(Vers. 17.) « Si autem quærentes justificari in Christo, invenimur et ipsi peccatores; num ergo Christus peccati minister est? Absit. » Quomodo Christus peccati minister potest esse, qui donat peccata? Ideo, *absit*, inquit. Sed si justificari volentes per fidem Christi, legi servimus, sub peccato nos esset profitemur; quia fides extrahit hominem a lege, ut justus sit. Ergo si damus nos legi, peccatores invenimur; quia qui sub lege sunt, sub maledicto sunt.

(Vers. 18.) « Si enim quæ destruxi, hæc iterum reædifico, prævaricatorem me constituo. » Absolutum est quia accedens ad Christum, relinquit legem; de servo enim fit liber (56). Quod si iterum redeat ad legem, ipse sui accusator existit: quia factum suum condemnat.

(Vers. 19.) « Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. » Hoc dicit, quia per legem fidei mortuus est legi Moysis; moritur enim legi, qui liberatur ab ea: et vivit Deo, cujus fit servus emptus a Christo. « Christo confixus sum cruci. » Hic cruci configitur Christo, qui æmulus vestigiorum ejus, nulla mundi concupiscentia capitur; ut Deo vivens, mundo mortuus videatur. Qui enim non agit quæ mundi sunt, vel erroris, mortuus est mundo.

(Vers. 20.) « Vivo autem, jam non ego, sed vivit, qui in me est, Christus. » Non est ambiguum, in eo qui per fidem liberatur a morte, Christum vivere; morte enim digo dum donat peccata, ipse vivit in illo; ejus enim præsidio ereptus est morti. « Quod vero nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit se pro me. Non sum ingratus gratiæ Dei. » Quoniam futura vita promissa est Christianis, ideo qui nunc in hac vita auxiliis Dei munitus vivit, in fide vitæ promissæ vivit. Hic enim imaginem ejus contemplatur, quasi pignus habens vitæ futuræ, quæ per Dei nutum Christi amore nobis quæsita est. Hic ergo non est ingratus Christo, qui in fide ejus perdurat: sciens nullius se habere beneficium, nisi hujus: et ad contumeliam ejus proficere, si alterum ei compararet, cujus auxilium habere non potuit.

(Vers. 21.) « Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. » Nihil tam apertum; quia si per legem potuisset homo justificari, Christum non oportuerat mori. Sed quia lex dare remissionem peccatorum non poterat, neque secundam mortem detriumphans exspoliare captivos, quos tenebat causa peccati; idcirco Christus mortuus est, ut ea præstaret, quæ lex non poterat: ac per

(56) Sic edit. Amerb. et mss. plures: Eras. autem et seq. edit. cum mss. nonnullis, *qui enim accedens... de servo fit liber.*

hoc non gratis mortuus est; mors enim ejus justificatio peccatorum est.

CAPUT III.

(Vers. 1.) « O insensati Galatæ! quis vos fascinavit? » Irascentis cum miraculo verba sunt; quia sic fuerant depravati, ut nec se agnoscerent circumventos. Proœmio usus est (57); omnis enim qui fascinatur, de bono transit in malum, sicut et hi de libertate et securitate ad servitium et sollicitudinem transierunt. « Quorum ante oculos Christus Jesus proscriptus est, et in vobis crucifixus. » Manifestum est quia stultorum oculis Christus proscriptus videtur, id est exspoliatus vel condemnatus; prudentium vero oculis et sensibus non solum non condemnatus, sed ipse mortem cruce sua damnasse videtur; passio enim Domini vita nostra est, et destructio mortis. Sed quia hi indigne cœperant sentire translati ad legem, idcirco mentibus eorum Christum condemnatum videri conqueritur; ideoque subiecit: « In vobis crucifixus. » Hoc est, sensu vestro crucifixus est, quasi homo; in quo enim spes plena non est, homo est. Ideo hi non putabant plenam salutem esse in Christo, quia legem illi æquabant. In his vero qui congrue intelligunt Christum, vivit in eis Christus, in Photino crucifixus est. Hic enim vere mortuus est, in quo Christus dicitur crucifixus; quia istud loco accusationis objicitur.

(Vers. 2.) « Hoc solum volo discere a vobis: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic sine intellectu estis? » Adhuc cum stomacho loquitur; dolet enim valde super errore eorum, quia fabricam suam, qua eos per Evangelium ædificaverat, videbat esse destructam. Non sic de Corinthiis motus est, quia quamvis carnales eos appellet (*I Cor. III, 2*), non tamen usque adeo fuerant mente capti, ut circumcidi se paterentur. Ideo et hi stulti et sine intellectu esse dicuntur; quia nec dolori carnis suæ consulere valuerunt. Usque ad hoc enim solet quis induci, quod delectat, aut dolorem non præstat. **219** Interrogantis ergo verba sunt, et quod interrogat ex parte confirmantis, cum dicit: « Hoc solum volo discere a vobis: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? » Hoc ab eis quærit, in quo et gloriabantur, et negare non poterant quia Spiritum sanctum per fidem acceperant, non per legem; ut resipiscentes agnoscerent quia donum Dei, in quo gloriabantur, non ex opere legis acceperant, sed credentes in Christum; ut vel sic grati Christo, legem quam sibi in nullo prodesse didicerant, relinquerent. Hoc proponit, quod illo in tempore negari non poterat, Spiritum Dei inesse credentibus; ad rudimenta enim fidei commendanda, donum Dei hoc manifestabatur hominibus; sicut inter ipsa initia

(57) Ultimæ edit. Paris. *Parœmia usus est.* Non male, si qua mss. fide niteretur.

factum est in apostolis et cæteris discipulis, nec non et in illis duodecim, quos (quia in adulterino baptismo (58) sub nomine baptismi Joannis fuerant non tincti, sed sordidati) Paulus apostolus in Trinitatis nomine baptizari præcepit, quibus impositis manibus, decidit in eos Spiritus sanctus, et diversarum linguarum ministrabat eloquia cum interpretatione earum; ut nullus auderet negare Spiritum sanctum inesse eis. Quamobrem sine intellectu Galatas esse appellat, qui hujus rei gnari et conscii, degradantes se, carnis curæ se subjecerunt.

(Vers. 3.) « Incipientes spiritu, nunc carne consummami? » Hoc dicit, quia cum ab inferioribus ad summa fidei ascensus sit, hi contra de summis in ima delapsi sunt. Per fidem enim spiritales effecti, conversi ad legem, perdiderant gratiam Spiritus quam fuerant consecuti; consummatio enim perditionem significat, id est fidem.

(Vers. 4, 5.) « Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa. » Multa eos passos pro fide significat ab infidelibus; tunc enim qui credebant, cæteris opprobrio erant, sive domesticis, sive extraneis: nam digito signabantur quasi rei majestatis. Unde similiter Galatæ multa passi sunt insaniore experti, cujus rei meritum perdiderant mittentes se sub legem. Sed quia adjecit: « Si tamen sine causa, » ostendit sperare se posse reformari illos. « Qui ergo præbet vobis Spiritum, et operatur virtute in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? » Idem sensus est, cui adduntur virtutis insignia, quæ testimonium præbent fidei, quod sit spes fida et rationabilis. Legem autem nulla virtus comitatur, quæ attrahat ad ejus spem; quia quæ videntur, non sperantur, sed sunt temporalia, sicut lex factorum, quam supra ostendimus.

(Vers. 6.) « Sicut scriptum est: Credidit Abraham Deo, et æstimatum est ei ad justitiam (Gen. xv, 6). » Ostendit exemplo Abrahamæ, qui pater fidei est, justitiam non ex operibus legis imputari, sed per fidem; credens enim justificatus est: ac per hoc stulte et improvide legi eos se subjecisse, quæ non ad justificationem data est.

(Vers. 7.) « Cognoscitis ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahamæ? » Verum est quia credentes filii sunt Abrahamæ; quia si Abraham ex fide justificatus est primus, quotquot post hunc credunt, filii ejus sunt, sive ex Judæis, sive ex gentibus.

(Vers. 8.) « Providens autem Scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, prænuñtiavit Abrahamæ: Quia benedicentur in te omnes gentes (Gen. xii, 3). » Hoc dicit, quia forma est Abraham omnium credentium, ut hi benedicti in eo sint, qui credunt; sequentes enim fidem ejus, participes fiunt benedictionis ejusdem.

(Vers. 9, 10.) « Ergo qui ex fide sunt, benedicuntur, ex fidei Abraham; quotquot enim ex ope-

ribus legis sunt, sub maledicto sunt. » Manifestum est quia fideles cum fidei benedicuntur, quo modo infideles cum infidelibus puniuntur. Nam qui sub lege agunt, sub maledicto sunt: quia transgressores legis sunt.

« Scriptum quippe est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea (Deut. xxvii, 26.) » Hoc scriptum est in Deuteronomio, quia si quid legis præterisset aliquis, maledictus haberetur. Et tanta mandata sunt, ut impossibile sit servari ea. Unde et Petrus apostolus in Actibus apostolorum ait: « Quid imponitis jugum fratribus, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare (Act. xv, 10)? » Negligenti enim et superbo populo hæc data erant (59), ut per omnem conversationem legem haberent.

(Vers. 12.) « Quod autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est; quia justus ex fide vivit (Habac. ii, 4). » Ac per hoc recedendum a lege docet, ne justitia per fidem quæsita depereat. « Lex autem non est ex fide, sed quid fecerit ea, vivet in eis (Ezech. xx, 21). » 220 Non est ex fide lex; quia nihil mandat credendum. Omnia enim ejus manifesta sunt, ut servans legem, vivat: si quominus, necesse est plectatur; quia quod scivit vitandum, admisit. Potest opponi e diverso, et dici: Si in lege nemo justificatur, quid est ut maledicatur, qui aliquid præterit legis? Verum est quia nemo per legem justificatur, sed apud Deum: justificatur autem apud mundum, ut securus sit in vita præsentis. Si autem apud Deum justificari vult, ut illi ad meritum proficiat in die judicii, Dei sequatur fidem; alioquin hic securus, reus erit in futurum. Prodest ergo lex, sed quæ in tabulis scripta est; nam cætera, sicut dixit, ut oneri essent, data sunt.

(Vers. 13.) « Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. » Quoniam nemo poterat implere legem, rei erant omnes maledicto legis, ut vindicaret in eos: Christus autem homo natus, oblatus a Patre pro nobis, redemit nos a diabolo. Morti enim volentem offerens illum pro iis qui maledicto legis erant obnoxii, maledictum illum fecit hoc modo, sicut in lege hostia pro peccatis oblata peccatum nuncupabatur: propterea pro maledictis oblatus, factus est maledictum; nam et Judæis factus est maledictum, dum quasi peccator occiditur. Ideo non dixit: Factus pro nobis maledictus, sed maledictum; is enim qui propter peccatum proprium morti offerebatur, maledictus fiebat, in sua enim causa moriebatur. Et si propius aspicias, videbis Christum maledictum eorum factum, a quibus occisus est; crux Salvatoris peccatum et maledictum est Judæorum. « Quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno (Deut. xxi, 23). » Hoc Moyses dixit in Deuterono-

(58) Codex Laud., in altero baptismo.

(59) Idem codex Laud., populo hæc dicta erant.

mio de reis mortis; ut sufficeret suspensus in ligno A illic esse usque ad vesperam, et deponi in sepultu-
ram. Quia, « Maledictus, inquit, qui pendet in li-
gno; » ut reo mortis sufficeret hoc, quia suspen-
sus moriebatur in ligno; ne diutius si esset sus-
pensus, majus haberet opprobrium mors ejus, quam
deberet: et fieret macula generi ejus, si amplius
mors ejus publicaretur. Ac per hoc Salvator inno-
cens suspensus in ligno, non est maledictus, sed
maledictum illorum, a quibus suspensus est. Quan-
tum tamen ad Judæos pertinet, quasi peccatorem
illum occidendum Pilato offerentes, maledictum
illum fecerunt, ut quasi reus occideretur, cum esset
innocens, quia dignus morte maledictus est juxta
legem. Videntes enim multos aggregari doctrinæ
ejus, zelati sunt dicentes: « Ecce totus mundus B
abiit post illum (Joan. xii, 49), » ac per hoc pro
nobis occisus dicitur, et duplici genere pro nobis;
cum enim putant illum occidi debere, ne doceret,
nihil profecerunt; quia et doctrina ejus crevit, et
mortem evacuavit in passione sua. Descendens enim
ad inferos, genus hominum liberavit; qua causa et
occidi se permisit, sciens pro nobis esse, et contra
diabolum.

(Vers. 14.) « Ut in gentibus benedictio Abrahamæ
fieret per Christum Jesum: et benedictionem Spi-
ritus accipiamus (60) per fidem. » Hoc dicit, quia
exprobratis et maledictis Judæis, cum sibi de justi-
tia legis blandirentur, occiso Salvatore quasi Sab-
bati violatore (61) promissionis benedictio Abrahamæ
transitum fecit ad gentes per fidem Christi Jesu.
Unde dicit Dominus Judæis: « Tolletur a vobis C
regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus
(Matth. xxi, 43). »

(Vers. 15.) « Fratres, secundum hominem dico. »
Hoc dicit, quia exemplo humanæ causæ commen-
dare vult rationem divinæ promissionis. « Hominis
testamentum, confirmatum tamen, nemo irritum
facit, aut superordinat. » Verum est quia testamen-
tum defuncti jure factum non potest scindi.

(Vers. 16.) « Abrahamæ dictæ sunt promissiones,
et semini ejus. Non dicit: Et seminibus, quasi in
multis; sed quasi in uno: Et semini tuo, quod est
Christus. » Hoc est, quod scriptum est in Genesi
ad Abraham: « Et in semine tuo benedicentur om-
nes gentes (Gen. xxi, 18). » Quod utique impletum
est in Christo, in cujus nomine omnes gentes bene-
dicentur per fidem. Ideo non in multis, sed in uno
firmata est promissio, qui est Christus. Hac dispu-
tatione sua Apostolus quasi reos falsati testamenti
designat, qui credentes in Christum, etiam de lege
aliquid sperant; ut non solum salus promissa in
Christo, sed et in lege sit. Ideo probat promissionem
benedictionis in solo Christo factam.

(60) Rom. edit., et promissionem Spiritus accipe-
remus.

(61) Vet. edit. cum mss. aliquot, quasi Sabbati
violati reo.

(62) Rom. edit., Lex quæ post.... data est, non
irritum facit, ut evacuet promissionem.

(Vers. 17.) « Hoc autem dico, Testamentum con-
firmatum a Deo in Christo, quæ post quadringentos
et triginta annos facta est 221 lex, non infirmata
ad evacuandam promissionem (62). » In solo Christo
firmatam benedictionis promissionem docet, ut
legem post quadringentos et triginta annos datam
ostendat; constituta enim promissione postea data
est lex, quæ non utique infirmaret promissionem,
sed quod futura, et quando ventura esset, significa-
ret.

« Si enim ex lege hæreditas, jam non ex pro-
missione: Abrahamæ autem per repromissionem do-
navit Deus. » Duas causas sibi contrarias defendunt
(63) Judæi; nullo enim pacto, nulla ratione suaderi
potest Judæis Abrahamæ promissionem evacuatam per
legem, et recte: sed aliud adversum improvida
præsumptione defendunt, putantes justificationem
sine opere legis provenire non posse; cum sciant
Abraham, qui forma ejus rei est, sine operibus
legis per solam fidem justificatum. Sed æmulatione
quadam cæcati (64), non intelligunt, neque con-
siderant quia si per legem justificatio, excluditur
promissio: et si exclusa fuerit promissio, sine du-
bio frustrabitur fides Abrahamæ quod ne audire qui-
dem se patiuntur Judæi, scientes quia promissio
ex fide est Abrahamæ. Quæ promissio per fidem justi-
ficat, non per legem; sicut et Abraham justificatus
ex fide est. Hi ergo hæredes sunt promissionis
Abrahamæ, qui illi succedunt, suscipientes fidem in
qua benedictus et justificatus est Abraham. Testi-
monium ergo promissionis Abrahamæ testamentum
appellatur, ut post mortem ejus hæredes essent
in promissione, filii ejus facti per fidem. Quæ
causa cucurrit usque ad Christum Abrahamæ repro-
missum, ut post mortem Christi credentes, hæredes
essent fidei Abrahamæ per testamentum sanguinis
Christi. Donum ergo quod promissum est Abrahamæ,
filiis ejus in Christo solutum est; quamvis et ipse
Abraham consecutus sit donum hoc illic, ubi inven-
tus est.

(Vers. 19.) « Quid ergo lex (65) factorum posita
est, donec veniret semen cui promissum est? »
Lex factorum, id est Moysi, posita est in medio
inter cœptam promissionem et semen, cui facta
promissio est inter Abraham et Salvatorem. Ideo
longe data post factam promissionem, ut ipsa dis-
tinctione aliud lex, et aliud promissio videretur;
ut populum Dei a gentibus segregatum erudiret sub
Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam pro-
missionem, quæ est Christus. Lex tamen factorum
ideo dicitur, quia docet quæ, Deo jubente, corpo-
raliter fiant de sacrificiis, de primogenitis, de deci-
mis, et de cæteris talibus. « Disposita per angelos
in manu Mediatoris. » Angelos dicit Dei nuntios,

(63) Rom. edit., Duo sibi contraria defendunt.

(64) Codex Vall., Sed æmulatione quidam cæcati.

(65) Rom. edit., Quid ergo lex? Propter trans-
gressiones posita est.... ordinata per angelos in manu
mediatoris. Quid ergo lex, etc.

id est, Moysen, et Jesum filium Nave et cæteros A de fratribus vestris (*Deut. xviii, 15*). » Hoc de prophetas usque ad Joannem Baptistam, de quo Christus dictum Petrus apostolus probat in Actis apostolorum (*Act. iii, 22*). » Etenim si data esset Deus dicit: « Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam (*Malach. iii, 1*). » Per hos ergo lex ordinata, lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. » Justitiam hanc dicit, quæ apud Deum imputatur justitia, id est, fidei, quia et lex habuit justitiam, sed ad præsens, non quæ justificaret apud Deum. Remittere enim peccata non potuit, ut de peccatoribus faceret justos; sed ad hoc data est, ut terrori esset provocans homines ad bonam vitam, ipse est enim mediator vel reconciliator Dei et hominum (*I Tim. ii, 5*), ut salvet quos vult ex iis qui legem per supramemoratos angelos acceperunt. Irreverentes puniens. Ideoque non est data lex, quæ posset vivificare, sed condemnare.

(Vers. 20.) « Mediator autem unius non est. » Sine dubio mediator, hoc est, arbiter non est unius, sed duorum; cum enim duo populi invicem adversus se dimicarent, semper dissidentes et inimici diversitate doctrinæ, Salvator horum arbiter venit, amputans utrisque populis per quod discordabant, ut possent esse pacifici. Abstulit ergo gentibus numerum deorum, et famulatum elementorum, quod scandalum erat Hebræis: abstulit et Judæis opera legis, id est neomenias, circumcisionem, et curam Sabbati, et discretionem escarum, et cætera quæ abominabantur gentiles, et sic facti sunt pacifici, qui prius fuerant inimici. Si ergo hæc ita se habent, quid est ut Galatæ hebetudine mentis arbitrium istud corrumpant (66), conversi ad Judaismum? Judicium enim Salvatoris in irritum ducunt, quando post factam pacem, quasi poenitentes de ea, subjiciunt se illis, quæ prius pacifici fuerant inimica. Juxta sensum ergo Galatarum Christus arbiter non est; quia inducti in legem de duobus populis unum fecerunt, et unius utique C populi arbiter nemo est. Hunc eundem sensum ad Ephesios prosequitur dicens: « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvens, inimicitiam in carne sua legem mandatorum in decretis evacuans; ut duos conderet in se uno novo homine, faciens pacem (*Ephes. ii, 14, 15*). » Si in uno novo homine facit pacem, ambobus utique abstulit, per quod dissidebant: et hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici. Hoc Galatæ 252 irruerunt conversi ad Judaismum: « Deus vero unus est. » Hoc dicit, ne Christum prædicando Deum, quem arbitrum dicit uni Deo, prædicasse putaretur (67) contra legem et prophetas. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis intelligi docet, sicut dicit ad Timotheum: « Arbiter Dei et hominum homo D Jesus Christus (*I Tim. ii, 6*): » juxta autem quod Deus est, a Patre hunc non separari, sed unum esse cum Patre. Sive enim Pater, sive Filius, Deus unus est; Deus enim naturæ nomen est et potestatis, quam in Patre et Filio individuum manere ipsa nominum ratio docet.

(Vers. 21.) « Lex igitur adversus promissa Dei? Absit. » Absit utique, quia non est lex inimica promissionis, quippe cum confirmet eam. Nam primus Moysus dicit: « Prophetam vobis excitabit Deus

(66) Omnes edit. et moss. aliquot, *arbitrum istum corrumpant*; alii concinnius, ut in textu.

(*Deut. xviii, 15*). » Hoc de fratribus vestris (*Deut. xviii, 15*). » Hoc de Christus dictum Petrus apostolus probat in Actis apostolorum (*Act. iii, 22*). » Etenim si data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. » Justitiam hanc dicit, quæ apud Deum imputatur justitia, id est, fidei, quia et lex habuit justitiam, sed ad præsens, non quæ justificaret apud Deum. Remittere enim peccata non potuit, ut de peccatoribus faceret justos; sed ad hoc data est, ut terrori esset provocans homines ad bonam vitam, irreverentes puniens. Ideoque non est data lex, quæ posset vivificare, sed condemnare.

(Vers. 22.) « Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. » Hunc sensum et ad Romanos posuit, dicens: « Conclusit Deus omnia sub peccato; ut omnium misereatur (*Rom. xi, 32*). » Hoc dixit quod supra memoravi, quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum. Manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt, ut se excusare non possent, sed quærerent misericordiam; ut veniens qui promissus erat Abraham, fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraham; ut et malorum suorum veniat, et justificationem mererentur. Hoc enim manifestaverat Deus per Isaiam prophetam, dicens: « Veniet ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem ab Jacob, et hoc erit illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum (*Isa. lix, 20*). »

(Vers. 23.) « Prius enim quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eandem fidem, quæ incipiebat revelari. » Hoc est, quod dicit, quia antequam veniret Salvator, sub legis custodia agebamus, ne peccaremus: ut veniente promissione digni essemus. Hac enim spe lex tutos præstabat nos, ut venienti Christo offerret nos, id est Judæos.

(Vers. 24.) « Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo Jesu, ut ex fide justificaremur. » Idem sensus est, quia sub cura legis eramus, donec veniret Christus, qui nos credentes justificaret.

(Vers. 25, 26.) « Veniente autem fide, jam non sub pædagogo sumus; omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu. » Sub pædagogo qui agit, potestatis suæ non est; parvulus enim et lubricus ad peccandum sub pædagogi cura habetur. Veniente autem Christo, qui quasi de minoribus facit majores, liberati de potestate pædagogi, per ablutionem peccatorum facti sumus filii Dei, cum essemus servi peccati.

(Vers. 27.) « Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. » Hoc dicit, quia credentes dum immutantur, Christum induunt; quando hoc appellantur, quod credunt.

(Vers. 28.) « Non est Judæus neque Græcus: non est servus, neque libera; non est masculus, neque femina; omnes enim vos unum estis in

(67) Rom. edit., *quem arbitrum constituit, prædicasse putaretur*.

Christo Jesu. » Nullam distantiam dicit credentium, ut nulli præjudicetur quid fuerit, antequam crederet; omnibus enim his unum decretum est donum. Apud Deum enim nulla discretio personarum est, nisi morum et vitæ; ut homines unius fidei meritis distinguantur, non personis.

(Vers. 29.) « Si ergo vos omnes unum estis in Christo Jesu, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes (68). » Semen Abrahæ sunt omnes credentes, quia Abraham pater est omnium credentium; et si filii sunt, necessario et promissionis ejus hæredes; ut consequantur per fidem, quod promissum est Abrahæ, ut participes simus justificationis ejus in regno cælorum.

CAPUT IV.

(Vers. 1, 2.) « Dico autem quod quandiu hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium; sed sub curatoribus et actoribus est usque ad præfinitum tempus a patre. » Verum est quia jus patres ordinarunt, et usque ad quam ætatem subjectus debeat esse adultus, statuerunt; ita ut quandiu parvulus est, libertate sua uti non possit, neque dominari quasi hæres; sed similis prope servis in conditione est curatorum vel actorum. Hoc exemplo probat eos, qui sub lege fuerunt, parvulos fuisse circa meritum, nec libertatem habuisse; quia in conditione legis erant subiecti causa peccati.

(Vers. 3.) « Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis hujus mundi eramus subjecti. » In elementis neomenias significat et Sabbatum; neomeniæ enim sunt dies lunares, quos observant Judæi: Sabbatum vero dies requi etionis. Antequam veniret ergo promissio, id est, antequam donum gratiæ Dei purificans justificaret credentes, quasi imperfecti et parvuli per legem Dei, subjecti eramus conservis, quasi pædagogis: libertas enim nostra obnoxia erat causa peccati. Nihil tamen de elementis sperabant Judæi, sicut et pagani: sed creatorem Deum venerabantur in creatura.

(Vers. 4, 5.) « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret; ut filiorum adoptionem reciperemus. » Plenitudo temporis est completum tempus quod præfinitum fuerat a Deo Patre, quando mitteret Filium suum, ut ex Virgine factus, quasi homo nasceretur, subiciens se legi usque ad tempus baptismi; ut formam daret quomodo peccatores abluti, et a jugo legis erepti dignatione Dei, filii ei adoptarentur, sicut promiserat redemptis sanguine Filii ejus. Salvatorem autem necesse erat fieri sub lege, quasi filium Abrahæ juxta carnem; ut circumcisis appareret is esse, qui promissus Abrahæ, veniret gentes justificare per fidem, signum habens ejus, cui

(68) Rom. edit., *vos estis Christi, ergo Abrahæ semen estis et secundum.*

A promissus fuerat. Ideo ultra neminem oportuit circumcidi; quia tandiu cucurrit signum, quoadusque veniret, qui promissus fuerat restaurare fidem, in qua justificatus est Abraham in præputio, ut credentibus non opus sit circumcisio. Abraham autem ideo circumcisis est, quia filium se creditur habiturum, in quo omnes gentes benedicerentur. Ideo tandiu cucurrit signum, donec veniret, qui erat promissus. Si autem hoc crederent, quod creditur Abraham, non stetisset circumcisio; ne forte opponeretur, quia si Abraham creditur et circumcisis est, quare non circumciduntur credentes?

(Vers. 6.) « Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem Abba, Pater. » Ab his cœpit, quibus et scribit, dicens: « Quoniam autem estis filii Dei; » et subjungit Judæos, cum ait: « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra. » Quando autem dixit gentes filios Dei credentes in Christum, qui prius fuerant inimici, dubium non erat Judæos credentes dici filios Dei, quos constat jampridem hoc nomine nuncupatos. Nomen enim Dei acceperant velut imagine (69), ut postea confirmaretur per Christum; quia sine spiritu non erat plenum. Hoc est, quod dicit et ad Romanos: « Ipse Spiritus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filii Dei (Rom. VIII, 16). » Ut enim probaremur adoptati esse a Deo in filios, Spiritum suum dedit nobis, qui signum Patris ostendat in filios; ut quia hoc non auderemus dicere in infirmitate et indignitate nostra, suggerat ut audeamus dicere: Abba, quod est pater. Denique Judæis hoc jamdudum non est concessum dicere.

(Vers. 7.) « Itaque jam non est servus, sed filius. » Non est servus, quia sublatus est a potestate legis, socius factus benedictionis proprii Filii Dei. « Si autem filius, et hæres per Deum. » Dubium non est quia ideo quis adoptat sibi filium, ut hæredem illum relinquat. Sed hæreditas ex morte alicujus provenit; quid est ergo, ut mortales hæredes ejus dicantur, qui semper vivit? Sed Scriptura more nostro loquitur, ut intelligere possumus; ut enim ostendat daturum patrem filiis de bonis suis, hæc quæ daturus est, hæreditatem appellat.

(Vers. 8.) « Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii, serviebatis. » Quoniam prius per ignorantiam peccabant servientes idolis, facile illis ignotum significat, sicut dicit in Genesi Abimelech ad Deum: « Domine, inquit, numquid gentem ignorantem perdes (Gen. xx, 4)? »

(Vers. 9.) « Nunc autem cognoscentes Deum, imo vero cognitio Deo, quomodo iterum convertimini ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? » Grave illorum admissum adnotat; quia post cognitionem Dei, ea quæ paganorum sunt, sequi cœperant. Et plus addit: « Quia non

(69) Omnes edit. ac nonnulli mss., *Nomen enim olim acceperant velut in imaginem.*

isti cognoverunt Deum, sed magis cogniti a Deo sunt. » Cum enim hi non 224 quærent Deum, advocavit eos ad suam gratiam : et hi ingrati, ad ea converti cœperant, quæ tunc colebant, quando ignorabant Deum; ut venerentur infirma et egena elementa, et non tota mente Christum, in quo omnis inhabitat divinitas. Infirma et egena dicit elementa, quia imperfecta sunt; ad regendum enim mundum invicem egent sui : in Christo autem perfecta salus est.

(Vers. 10.) « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. » Quæ elementa dixerit, nunc declarat. Diem sol facit, menses cursus lunæ : tempora vero sunt ver, æstas, autumnus, hiems : quatuor hæc, completo numero proprio, faciunt annum. Dies ergo observant, qui dicunt, ut puta : B Crastino proficiscendum non est ; post crastinum enim non debet aliquid inchoari : et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus lunæ perscrutatur dicentes, ut puta : Septima luna instrumenta confici non debent ; nona iterum luna servum emptum, ut puta domum duci non oportet ; et per hæc facilius solent adversa provenire. Tempora vero sic observant, cum dicunt : Hodie veris initium est, festivitas est, post cras Vulcanalia sunt. Et talia iterum aiunt : Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt, cum dicunt Kalendis Januariis novis est annus, quasi non quotidie anni impleantur : sed ut Jani illius recolant memoriã bifrontis, hac superstitione utuntur, quæ longe debet esse a servus Dei. Si enim C Deus ex toto corde diligatur, ipso propitio, nulla debet esse formido, neque suspicio harum rerum ; prospere enim potest cedere, quidquid simpliciter sub Dei devotione fit.

(Vers. 11.) « Timeo vos ne frustra laboraverim in vobis (70). » Duplici genere subversi fuerant Galatæ; ut post Dei gratiam non solum ad legem converterentur, sed ad errores pristinos. Inducti enim vel eversi, in legem facile declinaverant ad observantiam dierum et mensium ; Sabbati enim observatio et neomeniarum attraxerunt illos ad hæc. Ideo inquit : « Timeo ne sine causa laboraverim (70) in vobis ; » sic enim videbat eos in pejus proficere, ut possent etiam a Christo penitus recedere.

(Vers. 12.) « Estote sicut ego; quia et ego sicut vos. » D Hoc dicit, ut dent operam corrigendi ea; quia non est impossibile ut sint sicut ipse ; quia et ipse hoc erat, id est homo, quod et illi ; et cum fuisset in errore persequens Ecclesiam, correptus convertit se. « Fratres, obsecro vos, nihil mihi nocuistis. » Nunc mitius agit cum eis, et bona eorum incipit memorare ; ut post magnas correptiones bona opera sua (71) audientes recrearentur, et data opera reformarent se; ne objurgationibus diutius pressi aspe-

(70) Rom. edit., *Timeo ne sine causa laboraverim.*

(71) Nonnulli mss., et bona opera sua. Non recte. Infra vero, ubi omnes edit. ac pauci mss., diutius pressi, asperiores fierent exacerbati, alii mss. melius

rioribus, fierent exacerbati. Nihil tamen sibi nocuisse illos dicit; ipsis enim oberat delictum illorum: Apostolus enim impleverat officium dispensationis sibi creditæ, ut omni cum diligentia prædicaret eis, sicut dicit Dominus ad prophetam Ezechiel : « Tu, inquit, prædica : si te audierint, lucraberis eos ; si quominus, tu salvabis animam tuam *Ezech.* III, 19, 21). »

(Vers. 13, 14.) « Scitis quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem : et tentationem vestram in carnè mea non sprevis, neque respuestis. In memoriam revocat illis tempus, quando primum prædicavit illis Evangelium Dei. Ipso enim tempore injuriis agebatur Apostolus, et cædibus infirmabatur; infirmus enim videtur, qui humiliatur, et non resistit propter Evangelium Dei. Et in hoc laudat constantiam eorum, quia non sunt abstracti a fide : injuriæ enim Apostoli tentatio erat Galatarum, in qua firmi inventi sunt, non dubitantis de fide. Possent enim, scandalum passi, dicere (72): Quæ est virtus aut spes in hac fide, quando minister ejus sic humiliatur? Sed quia jam animum futuris spebus infecerant, præsentis exitus pro Christi nomine non pertimescebant, certi fidem nostram non in terris, sed in cœlis habere dignitatem, et pro his tribulationibus magna rependi præmia. Ruborem illis incutit ; quia post hæc laudabilia circumventi fuerant, aut vituperabiles viderentur. « Sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum. » Hoc magis laudat in eis, quia pressuris non deformatus est apud eos, sed commendatus, scientes pro iis qui credunt, pati illum exitia. Sicut ergo angelum Dei exceperunt Apostolum, credentes donum Dei esse quod prædicat : sic ei deferentes, quasi ipsi auctori Domino Jesu Christo.

(Vers. 15.) « Quæ ergo erat beatitudo vestra (73) ? » Beatos hos fuisse dicit 225 apud cæteras Ecclesias, per id quod apostoli injuriis non frangebantur, sed crescebant in fide. « Testis enim sum vobis quia, si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. » Votum eorum circa religionem tam plenum ostendit fuisse, ut non solum bene ab eis susceptus sit, sed et fortes in fide inventi sint : et quod ad laudem magis proficit, omnia pene sua illi obtulerunt profliganda. Hinc plus dolet, quia tanta charitas subversa fuerat prava doctrina.

(Vers. 16.) « Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis ? » Hoc dicit, quia non potest fieri ut inimicus, inquit, ego vobis sim, quorum tanta sensi obsequia. Sed quia nemo se argui vult errantem, idcirco inimicus vobis videor ; juste vos reprehendens.

(Vers. 17.) « Æmulantur vos non bene : sed

legunt, ut in contextu.

(72) Mss. Laudun, scandalum proponere et dicere. Quando Domini servus ejus scit, etc.

(73) Rom. edit., *Ubi est ergo beatitudo vestra ?*

excludere vos volunt, ut e s æmulemini. » Invidia A Judæorum subversos eos significat ; videntes enim sic illos proficere in Evangelio, et tantam habere charitatem in Apostolo, id egerunt, quatenus illos deciperent. Erant enim legis causa apostolis inimici, ut manente nomine Salvatoris, facerent eos Judæos, gaudentes in eversione eorum ; non enim patiebantur, ut gratiam sibi promissam audirent incircumcisis gentibus datam. Ideo imitatores suos illos voluerunt fieri, ut more eorum circumciderentur.

(Vers. 18.) « Æmulamini autem meliora dona, bonum æmulamini semper (74), et non solum cum præsens sum apud vos. » Meliora dona spiritualia sunt, quæ imitati habebunt effectum apud Deum. Hæc spiritualia bona sunt, quæ vult ut semper imitentur, non ad tempus, sicut pridem, aut se præ- B sente tantum, post autem ad aliud convertantur ; sed vult illos de cætero perseverare in bono.

(Vers. 19.) « Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. » Primum per fidem illos genuerat in baptismo ; sed quia velut per abortum nati (75), deformati et infirmi inventi sunt ; nunc cum dolore consilii reformat eos in Christum. Concipientes enim fidem, et sensum fidei minime advertentes, formatum Christum animis suis negantur habere ; si enim intellexissent gratiam Dei in Christo, post fidem in judaismum transducti non essent.

(Vers. 20.) « Vellem autem præsens esse nunc apud vos, et mutare vocem meam ; qui confundor in vobis. » Præsens vult arguere illos (76), ut mutet C vocem suam de laude in vituperationem eorum, ut duplici genere confundantur, et de errore suo, et rubore Apostoli, quem patiebatur apud eos, quibus illos prætulera.

(Vers. 21, 22.) « Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis ? Scriptum est enim quia Abraham duos filios habuerit : unum de ancilla, et unum de libera. » Hoc in Genesi habetur, quia cum Sara generare non posset, erat enim sterilis, Agar ancillam suam obtulit viro suo Abrahæ in concubinam ; ut quod generasset, adoptaret sibi. Sic factum est ut de Agar nasceretur Ismael. Post autem nutu Dei promissus est Abrahæ filius de Sara uxore ejus, quæ erat sterilis : hæc peperit Abrahæ Isaac. Tunc cœpit Abraham duos habere filios, unum de ancilla, et unum de libera.

(Vers. 23, 24.) « Sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est : qui autem de libera, per repromissionem ; quæ sunt per allegoriam dicta. » Ismael, qui ex ancilla Agar natus est, secundum carnem natus ; quia juxta consuetudinem natus est ; Isaac vero quia per repromissionem (77), non secundum consuetudinem, sed secundum providentiam Dei virtute natus est ; quippe cum Sara et anus esset et sterilis. In typum enim Christi

(74) Rom. edit., *meliora dona in bono semper.*

(75) Mss. aliquot, *velut abortivi nati.*

(76) Rom. edit., *Præsens vult agere cum illis.*

natus est Isaac ; ideo hæc per allegoriam asserit dicta, ut aliud ex alio significant personæ Ismael et Isaac. Ismael enim Judæorum significat nativitatem, vel eorum qui servi peccati sunt : Isaac vero Christianorum, quia in libertate nascuntur ; liber enim fit, qui accipit remissionem peccatorum.

« Nam hæc sunt duo Testamenta. » Moyses accipiens sanguinem vituli in cratera, aspersit populum dicens : « Hic est sanguis Testamenti, quod disposuit Deus ad vos (Exod. xxiv, 8). » Hoc est quod dixit : « Unum quidem a monte Sina, in servitute generans, quæ est Agar. » Lex enim in monte Sina data est, quam Moyses recitans populo, librum hunc Testamenti appellavit, et tunc aspersit populum sanguine, sicut dixi. Hæc lex reos tenuit peccatores, et cœperunt servi esse peccati, facti filii Agar quasi ancillæ.

228 (Vers. 25.) « Sina autem mons est in Arabia, qui conjungitur huic, quæ nunc est, Jerusalem, serviens cum filiis suis. » Causam Agar significare dicit Jerusalem terrenam, id est Synagogam, quæ in servitute generat ; quos enim generat, sub peccato sunt.

(Vers. 26.) « Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est : quæ est mater nostra. » Hæc, quam matrem nostram dicit, regula est mysterii Domini, per quam renascimur in libertatem, sicut et ipsa libera est. Ideo et cœlestis dicitur, quia cœlum sedes ejus est : et quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dicit Dominus : « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego fuero, et hi sint mecum (Joan. xvii, 24). » Hac est et vita ; quia immortalitate donantur, qui credentes renascuntur per eam. Sic etenim de Domino dictum est quia, « quod factum est in ipso, vita est. Sicut enim Pater habet vitam, ita dedit et Filio vitam, et vita erat lux hominum (Joan. i, 3, 4 ; v, 26). » Hæc vita et lux mater fidelium est. In Isaia hoc habetur, quod subjectum est :

(Vers. 27.) « Scriptum est enim : Lætare, sterilis, quæ non paris : erumpe et clama, quæ non parturis ; quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum (Isa. xlv, 1). » Hanc terrenam Jerusalem virum habere dicit ; quia secundum carnem generat : illam autem cœlestem Jerusalem, quam dicit matrem nostram, sterilem appellat ; quia non parit secundum carnem, nec dolores patitur, hoc est, non parturit. Generat autem sine passione spiritualiter exclamans in lætitia ; quia deserta aliquando (a quo autem, nisi ab Adam, qui deserta vita secutus est mortem), nunc plures filios habet, quam hæc quæ habet virum, id est, quæ carnaliter generat. Multo enim plures sunt Christiani Judæis, sicut dicitur in Apocalypsi : « Et vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omni tribu et gente (Apoc. vii, 9). »

(Vers. 28.) « Vos autem, fratres, secundum Isaac

(77) Abest a mss. quibusdam, *quia per repromissionem.*

promissionis filii estis. » Hoc est non carnis filios esse, sed Dei; quia Isaac in typum natus est Filii Dei, et vult eos subintelligere quia facti filii Dei, conversi sunt, ut essent filii carnis: si vero respiciant, sunt filii Dei.

(Vers. 29.) « Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum; ita et nunc. » Non solum Ismael secundum carnem natus est, sed et Esau; quia et ipse in populi Judaici typum natus est. De quo in Malachia propheta scriptum est: « Jacob dilexi, Esau vero odivi (*Malach. i, 2, 3*). » Hic persequebatur Jacob (*Gen. xxvii, 41*), qui in populi Christiani figura natus, vocatus est Israel, hoc est, homo videns Deum. Similiter et Judæos per invidiam persequi significavit Christianos; unde data opera Galatas everterant carnali astutia.

(Vers. 30.) « Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam, et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. » Hæc verba Saræ sunt, quæ typum habet Jerusalem cœlestis, de promissione generans Isaac, ut ejecto filio ancillæ, id est, Judæo populo, incredulitatis causa abjecto (servi enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est), hæres sit filius liberæ illius Jerusalem supernæ, qui est populus novus regni cœlorum.

(Vers. 31.) « Itaque non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit. » Fuimus igitur ancillæ filii, dum peccatis eramus obnoxii: sed accepta remissione peccatorum a Christo, liberati sumus.

CAPUT VII.

(Vers. 1.) « State ergo, et nolite iterum servitutis jugo contineri. » Standum monet in accepta gratia, ut non redeuntes ad vetera, amittant donum libertatis quod fuerant consecuti.

(Vers. 2.) « Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. » Nunc apertæ veritatis et auctoritatis suæ vim non tacet, dicens: « Ecce ego Paulus dico vobis, » id est, ego magister gentium, cujus opus estis in Christo, palam vobis dico: « Quia nihil proderit vobis Christus, si circumcidamini. » Ipse enim Dominus ait: « Lex et prophetæ usque ad Joannem; ex quo regnum cœlorum prædicatur (*Luc. xvi, 16*). » Antequam ergo nova inciperet prædicatio, oportuit circumcidi: nunc autem lege fidei succedente, ea sequenda sunt, quæ rudis veritas jubet; quia vetus et novum admisceri non debent, auctoritate Domini prædicantis; ait enim: « Nemo additamentum panni rudis assuit vestimento veteri; tollit enim fortitudinem ejus a vestimento, et major fit scissura (*Matth. ix, 16*). » Ac per hoc non solum nihil proderit fideli addita 227 circumcisio, sed et oberit; majus enim malum est ex libero servum fieri, quam nasci.

(Vers. 3.) « Testificor autem omni homini circum-

cidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ. » Possunt aliqui legem aliquatenus servare, et non circumcidi: nam multi Romanorum in Judæa servabant legem incircumcisi. Unde dicit Paulus apostolus ad Agrippam regem Judææ: « Scio, rex Agrippa; credis prophetis, scio quia credis (*Act. xxvi, 27*). » Et centurio cujus servus erat moriturus, qui, mittens ad Jesum, rogabat ut veniret, et sanaret servum ejus; cui testimonium perhibentes Judæi dicebant ad Jesum: « Dignus est ut hoc præstes ei; diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse ædificavit nobis (*Luc. vii, 4, 5*). » Nemo tamen circumcisis non totam legem servat; debitor est enim, quia circumcisis data est lex. Hoc ideo dixit, quia tam hebetes se ostendebant, ut digni essent omnia onera legis portare.

(Vers. 4.) « Evacuati estis a Christo. » Quibus nihil prodest Christus, evacuati sunt a Christo; erant enim gratia ejus pleni, qua recedente, evacuati sunt. His enim loquitur, qui post acceptum donum gratiæ Dei, circumcidi se maluerunt. « Qui enim in lege gloriimini (78), a gratia excidistis. » Justitia legis est, si servantur, quæ data sunt. Ideoque qui in his justificari se vult post fidem, amittit gratiam; quia ad hoc venit donum Dei, ut cessantibus oneribus legis, justificaret credentes apud Deum.

(Vers. 5, 6.) « Nos autem spiritu ex fide spem justitiæ exspectamus; nam in Christo Jesu neque circumcisio quidquam valet, neque præputium: sed fides, quæ per charitatem operatur. » Apertum est quod dicit, quia spes justificationis in fide est per spiritum, non per opera legis; in fide enim spiritaliter Deo servitur devotione mentis, et puritate cordis. Unde dicit Dominus ad Samaritanam: « Deus spiritus est, et adorantes eum, in spiritu et veritate adorare oportet (*Joan. vi, 24*). » Ac per hoc neque præputium valet quidquam, neque circumcisio: sed sola fides opus est in charitate ad justificationem; fides enim charitate fraterna debet muniri, ut perfectio sit credentis. Denique Salvator quod primum mandatum esset interroganti scribæ respondit: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua, et proximum tuum tanquam te ipsum. In his, inquit, duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ (*Matth. xxii, 37, 39, 40*). » Imperfecta sunt itaque cætera, quando in his duobus mandatis perfectio continetur.

(Vers. 7.) « Currebatis bene, quis vos impedivit veritati non obedire? » Exercitum illorum in opera fidei bonum fuisse testatur, sed nequitia malorum hominum detentos, ne cursum suum efficacia perseverante, consummarent. Unde ut respiciant hortatur, de cætero nulli eorum credentes, qui ut opera legis servanda suaderent, evangelicæ veritati non eos obedire sinebant.

(Vers. 8.) « Suasio vestra non est a Deo, qui vocat vos. » Verum est, quia humano consilio hæc

(78) Ita mss. plures ac potiores; aliqui tamen, et omnes edit., in lege justificamini.

agebant Judæi, ut mitterent eos sub legis jugum : **A** delictorum (82), liberati sunt. • Tantum ne libertatem in occasionem carni detis. • Hoc dicit, ne acceptam libertatem occasio carnis adimat : ad hoc enim circumcidi eos volebant, ut in conditionem legis intrarent. Ideo monet, ne dent occasionem consentiendo eis. • Sed per dilectionem spiritus servite vobis invicem. • Non per affectum carnis charitatem habendam, sed per dilectionem spiritus exhortatur, ut invicem sibi subjecti sint.

(Vers. 9.) • Modicum fermentum totam massam corrumpit. • Hoc dicit, quia licet quidquam legis admiscentes fidei, violant fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis. Hoc ideo adjecit, ne forte incolumem se putarent habere gratiam fidei (79), si pauca legis observarent.

(Vers. 10.) • Ego confido in vobis in Domino, quia nihil aliud sentietis. • Hac spe se dicit fidere de iis ; quia non sponte, sed circumventi erroris viam intraverant. Ideo ostenso vero itinere, facile eos posse reverti confidit. • Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille. • Quomodo qui errantem converti facit, remunerandus est, dicente Jacobo apostolo in epistola sua : • Qui converti fecerit peccatorem, salvabit animam ejus a morte (80), et operiet multitudinem peccatorum (*Jacob. v, 20*) ; • ita et qui recta incedentem via, iter in devium cogit flectere, damnationem consequitur, quicumque fuerit. Hoc propter hos subjicit ; ne qui sibi meritum defenderent, eo quod filii essent Abrahæ juxta carnem. Denique exaltantes se dicunt ad Jesum : • Nos filii Abrahæ sumus (*Joan. viii, 33*). •

(Vers. 11.) • Ego autem, fratres, si circumcisionem prædico, quid adhuc persecutionem patior ? • Apertum est, quod dicit ; ideo enim quasi inimicus Judæis habebatur, et non desinebant a persecutione ejus ; **228** quia circumcisionem jam non stare debebat. Denique Judæis compellentibus, et sæpenu-mero falsas accusationes contra eum deferentibus, obliquum judicem videns, coactus appellavit Cæsarem (*Act. xxv, 11*). • Ergo evacuatum est scandalum crucis. • Scandalum erat Judæis prædicatio crucis, quia Sabbatum et circumcisionem evacuabat. Si autem admitteret circumcisionem, non esset scandalum, et pacifici essent nobis Judæi. Nam dicebant de Salvatore : • Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan. ix, 16*). •

(Vers. 12.) • Utinam et abscendantur hi, qui vos subvertunt ! • Tale est hoc, quale et illud ad Corinthios in prima : • Qui non, inquit, amat Dominum Jesum, sit anathema (*I Cor. xvi, 22*). • Ex ipso grege morbo sunt et hi quos sociat sententiæ eorum ; ut abscendantur a misericordia Domini (81), qui Galatas Dei gratia exuerunt : et non solum spiritualiter, sed et carnaliter, hos maledicit ; ut quia circumcidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur, ut multiplicaretur his dolor corporis.

(Vers. 13.) • Vos enim in libertatem vocati estis, fratres. • In libertatem vocati sunt ; quia cum peccatis essent obnoxii, Dei gratia accipientes remissam

(79) Mss. nonnulli, *habere gratiam Dei*.

(80) Dictio a morte e cod. non paucis restituitur.

(81) Mss. aliquot, a mente Domini ; unus, a mandatis Domini ; reliqui et edit., a misericordia Dei.

(82) Omnes edit. ac pauci mss., *Dei gratiam ac-*

ceptantes remissam delictorum (82), liberati sunt. • Tantum ne libertatem in occasionem carni detis. • Hoc dicit, ne acceptam libertatem occasio carnis adimat : ad hoc enim circumcidi eos volebant, ut in conditionem legis intrarent. Ideo monet, ne dent occasionem consentiendo eis. • Sed per dilectionem spiritus servite vobis invicem. • Non per affectum carnis charitatem habendam, sed per dilectionem spiritus exhortatur, ut invicem sibi subjecti sint.

(Vers. 14.) • Universa enim lex in vobis in uno verbo impletur : Diliges proximum tuum sicut te ipsum (*Levit. xix, 18*). • Hoc scriptum est in Levitico, quod supra dictum est, quia perfectio salutis per dilectionem operatur ; quia qui non diligit fratrem non diligit Deum, dicit Joannes apostolus (*I Joan. iv, 20*).

(Vers. 15.) • Quod si mordetis invicem, et criminatis (83) ; videte ne ab invicem consumamini. • Manifestum est quia dissensio fratrum inimica est dilectionis ; ideo monet ut pacifici sint proficientes in bono. Contentiones enim generant jurgium, cujus fructus est vitæ consumptio.

(Vers. 16.) • Dico autem, spiritu ambulate, et concupiscentiam carnis non perficietis. • Postquam a lege factorum eos prohibuit, in qua sunt præcepta carnalia, nunc ut a vitiis carnis se contineant, præcipit. Hic enim spiritu ambulat, qui fugit peccata.

(Vers. 17.) • Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus vero adversus carnem ; hæc enim sibi invicem adversantur, ut non ea quæ vultis, faciatis (84). • Duas leges proponit, sicut facit et in epistola ad Romanos (*vii, 23*), quæ invicem adversæ sunt : unam Dei, alteram peccati. Quæ ideo in carne significatur, quia visibilibus oblectatur, cupida peccatorum ; ut his sibi abversantibus, medius homo non ea quæ vult, agat. Divina enim lex premit et fugat legem peccati, consulens homini, ut vigorem naturæ suæ custodiat, ne capiatur illecebris : illa e contra in insidiis agens, lacessit hominem blanditiis, ut spernat præceptum legis divinæ. Cum ergo consenserit homo legi Dei, contradicit lex peccati, suadens homini ne faciat quod imperat lex divina : e diverso autem lex Dei revocat hominem ; ne faciat quod suggerit lex peccati. Quod quidem homo non videt esse absurdum ; scit enim naturæ suæ congruere, si faciat quod imperat lex Dei. Denique gaudet, quando hæc agit : cum ea operatur, quæ suggerit lex peccati, videt se turpem, et horret post factum. Ideoque legis spiritus præcepta servanda sunt, et carnalia fugienda ; ipsa enim conscientia accusat, si ei consentiat, sciens horrore esse, quæ suggerit lex peccati.

(Vers. 18.) • Quod si spiritu ducimini (85), non estis sub lege. • Non est obscurum, quia qui ducem accipientes, remissa delictorum, etc. Infra vero Rom. edit. sola, et in ditionem legis, etc.

(83) Rom. edit., *mordetis invicem et comeditis*.

(84) Eadem Rom. edit., *ut non quæcumque vultis, faciatis*.

(85) Nonnulli mss., *si Spiritu Dei ducimini*.

habet Spiritum sanctum, non errat; lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit: « Justo non est lex posita (I Tim. I, 9.) »

(Vers. 19, 20, 21.) « Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, impuritas, obscenitas, idololatria, veneficia, inimicitia, contentiones, simulationes, iræ (86), simultates, dissensiones, hæreses, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes, et quæ sunt his similia, quæ prædico vobis, sicut et prædixi, quod hi qui talia agunt, regni Dei hæreditatem non consequentur. » Hæc omnia et his similia legis peccati membra sunt, 229 quæ Apostolus opera carnis appellat: quia errores isti ex mundo sunt, ex quo et caro. Omnia namque peccata de foris oriuntur ex parte carnis, non ex parte spiritus; ideo non absurde opera carnis dicuntur.

(Vers. 22, 23, 24.) « Fructus vero Spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, spes, lenitas, continentia, castitas, bonitas: adversus hujusmodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. » Non dicit: Opera spiritus charitas est, sed *fructus spiritus*; lex enim spiritus hæc, quæ supra memoravit, fructificat, ut ex his hæreditas regni cælorum quærat: qui enim Christo devoti sunt, hos dicit Christos, id est nctos. Hi carnem, id est mundum, crucifigunt, quando hæc ex quibus errores oriuntur, condemnant. Hunc sensum et Joannes apostolus secutus, ait: « Nolite diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in illo; quia omne quod in hoc mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum (I Joan. II, 15, 16). » Qui ergo mundum, et quod in mundo est, non concupiscit, hic carnem crucifigit, Neque enim corpori humano hæc vitia ascribenda sunt, id est idolatria, veneficia, hæreses, invidia, inimicitia, iræ et talia: sed ideo carnalia dicuntur, quia ex parte mundi sunt, sicut supra memoravi. Interea non amplius quam decem res posuit, quas fructus spiritus significat; ut in his omnia complexus videatur secundum tabulas Testamenti Dei, in quibus non amplius quam decem verba mandatorum tradita sunt.

(Vers. 25, 26.) « Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus. Non simus inanem gloriam sectantes, invicem provocantes, invicem invidentes. » Hoc dicit, quia si bene et honeste vivimus, bonos debemus habere et mores; hoc est enim spiritu vivere, incontaminatam vitam habere: et sic spiritu ambulamus, si paci studeamus; hæc enim parit charitatem. Inanis autem gloria est velle vincere, ubi præmium non est; ut quis studium habeat contentionis et emulationis, sciens quia hæc generant discordis et lites: « Servum autem, inquit, Domini non oportet litigare (II Tim. II, 24). »

(86) Rom. edit., *contentiones, emulationes iræ.*

(87) Rom. edit. sola *etsi circumventus fuerit.* Eadem cum vet. edit. et mss. quibusdam, *humi-*

A Bonæ enim vitæ fructus aridos facit, perdens spem promissam castæ conversationis; bona enim et casta vita moribus ornanda est, et benevolentia locupletanda.

CAPUT VI.

(Vers. 1, 2.) « Fratres, etsi præoccupatus fuerit (87) homo ab aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans temetipsum, ne et tu tenteris, invicem onera vestra portate. » Nunc hos alloquitur, qui firmiores erant, ne inflatione bonæ vitæ eum, qui forte a peccato circumventus fuisset, spernendum putarent et abjiciendum, ideoque consulendum his. Cum mansuetudine enim provocandi sunt ad reformandos se, quia si acrius ex auctoritate fuerint correpti, non se patientur argui, sed et defendere se incipient, ne turpes videantur, et incipiunt peiores fieri. Tolle enim ho minem a contentione et audacia, et habebis eum subjectum; humilitas enim etiam superbos solet inclinare. Et ut cum tota animi lenitate fieri, adjecit: « Ne et tu tenteris; » ut vel hac causa non sperneret peccatorem, sciens et se posse peccare. « Et sic implebitis legem Christi; » lex enim Christi omnes salvos vult fieri: ac per hoc qui fratri peccanti consulit, ut redeat ad propositum, implet voluntatem Christi.

(Vers. 3, 4.) « Si enim quis videtur sibi esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducti. Opus autem suum probet unusquisque; et tunc in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. » C Verum est, nec latet quemquam, quia si actus nostros et mentem consideremus, nulli nos antepo- nimus, et nec facile quemquam judicamus. Qui enim extollitur quasi aliquid sit, errat; nescit enim quia de humilitate crescit. Verba enim Salvatoris et gesta ante oculos non habet, qui cum sit omnium Dominus, humiliavit se (Philipp. II, 8); ut nobis formam daret quid sequi deberemus, si crescere velimus: et si nos erigeremus, inclinaremur, quod facit imperitia cordis inflati; ut apud homines commendatior videatur. Spernens enim et despicens peccatores, justum se videri contendit, sicut et pharisæus ille, quem Dominus denotat (Luc. XVII, 40, 41). Numquid non vere hic imperitus est, qui præsentis gloriæ cupidus est? Numquid non vere de futuris desperat, qui mercedem justitiæ in præsentem vult consequi? Quare? Quia non est 230 justus in opere, sed per fallaciam fingit justitiam; qui enim vult justus esse, alterum sibi præponit, ut vere justus sit. Unusquisque enim plus mala sua novit, quam alterius.

((Vers. 5.) « Unusquisque enim suam sarcinam portabit. » Ad postremum hoc voluit innotescere superbis, quia non coinquinatur quis alieno peccato, dummodo dissentiat, ut nemo versatur se *liate hujusmodi*; at cæteri mss. magis commode, *instruite hujusmodi.*

jungere peccatori, aut accedentem ad se suscipere, ut eum lucretur.

(Vers. 6.) « Communicet autem is, qui catechizatur verbo (88) » (id est, qui verbum Dei audiens est). « ei qui catechizat, in omnibus bonis. » Hoc dicit, ut doctoribus audientes communicent in omnibus bonis. Si autem aliter agant quam docent, in his illis non communicandum, sed dissentendum, ut magis lux tibi dux sit, quam homo. Sibi enim oberit, non tibi: quia quæ docuerit, observas.

(Vers. 7.) « Nolite errare, Deus non deridetur. Nemini dubium est Deo imposturam fieri non posse, sed hoc ab eo unumquemque consequi, quod meretur.

(Vers. 8.) « Quod enim quis seminaverit, hoc et metet. Qui enim seminaverit in carne sua, ex carne metet corruptionem. » Hic carnalia vitia, quæ in carne admitti solent, significat, ut qui carnem suam corruperit, sciat se corructelæ futurum obnoxium. Corruptit autem corpus, qui inconcessa præsumit. « Qui vero seminaverit in spiritu de spiritu metet vitam æternam. » Homo Christianus spiritu constat et carne; homo enim ad comparationem sancti Spiritus, caro est. Cum ergo spiritui dat assensum, cohibens se ab iis quæ contraria sunt, spiritaliter seminat; ut possit metere vitam æternam. Testimonium enim Spiritus accipit, et immortalitatem (89) loco mercedis. Sicut enim qui corrumpit de honestans corpus suum, non ad æternitatem, sed ad corruptionem pertinebit; ita et qui incontaminatum se custodit, vitam æternam consequetur. Hæc est enim æterna vita, vivere sine pœna, et habere gloriam. Nam si hic ad præsens qui in solitudine est, negat se vivere; quanto magis ubi alienus a Deo, ignem tortorem patietur (90)!

(Vers. 9.) « Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim proprio metemus infatigabiles. » Hoc dicit, quia qui fortis est ad seminandum, fortis erit et ad metendum, id est, sic recipiet, quomodo facit. Ideo promptos nos ad benefaciendum esse hortatur, nec fastidium pati debere, securos quia pro parvis magna recipiemus, et pro terrenis æterna, tempore quo promisit Deus.

(Vers. 10.) « Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. » Gentiles tempus habent operandi malum; homines enim sine Deo, quomodo possunt operari bonum? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad omnes homines, ut post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ. Tempus enim idcirco conceditur vitæ, ut jam juste versemur, exemplum dantes gentilibus. « Maxime autem ad domesticos fidei. » Verum est quia faciliores et propensiores in bono circa fratres esse debemus; quia invicem sumus

(88) Hanc parenthesin Rom. edit. prætermiserat.

(89) Cod. nonnulli, *Testimonio enim Spiritus accipiet immortalitatem.*

(91) Nonnulli mss., *ignem torrentem patietur.*

membra. Huic ergo rei inserviendum, quæ prodest; non circumcisioni, rei nunc inani.

(Vers. 11.) « Scitote (91) qualibus litteris scripsi vobis mea manu. » Auctoritatem dat epistolæ suæ; cum enim dicit: « Ego scripsi mea manu, » obediri vult litteris his. Ubi enim holographa manus est, falsum dici non potest, ne forte circumventi excusarent de epistola, quasi aut falsa esset, aut non esset Apostoli, nolentes se reprehendi.

(Vers. 12.) « Quicumque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ne crucis Christi persecutionem patiantur. » In carne placere, hominibus placere significat. Ut enim Judæis propitiis, aut non infestis viverent, quos pseudoapostolos dicit, sic Christum prædicabant, ut et legem servandam docerent: quod Apostolus nunquam metuit, sed constanter quod verum est, non tacuit, et sibi et his providens, quos docebat. Denique: « Ego, inquit, non solum ligari, sed et mori paratus sum in Hierosolyma pro nomine Domini nostri Jesu Christi (Act. xxi, 13). »

(Vers. 13.) « Neque enim ipsi qui circumcisisunt legem custodiunt: sed volunt vos circumcidi, ut in vestra carne gloriantur. » Tale est hoc, quale et illud dictum ad apostolum Petrum: « Si tu cum sis Judæus, gentiliter vivis, quemodo compellis gentes judaizare (supra. ii, 14) ? » Ita et hi cum ipsi legem non custodirent, conversantes injuste, circumcisionem zelabantur, ut proinde vindices et amatores legis viderentur: cum constet hunc legem defendere et custodire, qui justitias ejus exsequitur, et mandatum, quod ad vitam pertinens datum est, non prætermittit. Talis ergo Galatarum excusatio erat (92). Hæc dicit, ut vel sic intelligant, quia illudebantur velut stulti et hebetes, de quorum doloribus gloriarentur.

(Vers. 14.) « Mihi vero absit gloriari (93), nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » Quomodo pseudoapostoli tribulationes pro nomine Christi quasi nihil profuturas per hypocrisim redimebant, erubescens in his; ita et Apostolus gloriabatur de his, sciens magnam pro istis fore mercedem: quemadmodum et coapostoli ejus, sicut scriptum est in Actibus apostolorum: « Tunc, inquit, cæsi exierunt apostoli de concilio, gaudentes quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati (Act. v, 41). » Cujus ergo omnis spes in Christi est, hic gloriatur in cruce ejus, huic et mundus crucifixus est, certus amorem crucis Christi vitam esse, mundi vero amorem parere mortem. Invicem ergo sibi mortui sunt, et mundus Apostolo, et Apostolus mundo; dum nihil concupiscit Apostolus mundi, et dum nihil habet

(91) Ms. Vall., *Videte qualibus litteris, etc.*

(92) Codex Vall., *clades; quidam alii, cladis, ergo Galatarum exsultatio eorum erat.*

(93) Rom. edit., *Mihi vero non contingat gloriari.*

mundus suum, quod agnoscat in Apostolo, sicut et A Dominus ait : « Ecce, » inquit, « princeps hujus mundi venit, et in me inveniet nihil (Joan. xiv, 30). »

(Vers. 15, 16.) « In Christo enim Jesu neque circumcisio quidquam est, neque præputium; sed nova creatura. Et quotquot hanc regulam sequuntur, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei. » Nova creatura est regeneratio nostra, hæc est quæ dat profectum permanentibus; super istos enim est pax Dei. Qui enim cum Deo pacificus est, nullius inimicitiam metuit; **232** tutus enim est protectione et misericordia Dei, quæ promissa est, et manet super Israel Dei, non super Israel hominis; Judæi enim non credentes Israelitæ sunt secundum carnem. Duas ergo partes significavit, super quas manet pax et misericordia Dei, Judæorum credentium, et gentilium fidelium.

(Vers. 17.) « De cætero nemo mihi molestus sit. » Molestias sibi noluit de cætero fieri, ut iterum forte cogere scribere: sed jam correctiores illos vult fieri; ut amputatis erroribus, post tanta tædia

(94) Rom. edit., *Magna enim constantia, etc.*

pausam haberet. Si autem duriores se præstarent, et inflexibiles in convertendo, cessarent ab eo; ut illis operas suas et efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret. « Ego enim stigmata Domini Jesu Christi in corpore meo porto. » Hoc dicit iratus, quia passiones quas credentium causa patiebatur, inefficaces in illis videbat; quoniam constantia (94) et fide doctrinæ suæ pro Christo plagas et vincula pati non timuit, sed passus est amore credentium cicatrices plagarum habere se in corpore; quo non minus fideliter eis prædicaret, sicut et pseudoapostoli, qui Galatas deceperant. Neminem itaque vult sibi molestum esse, qui huic rei devotus non est; ista enim stigmata, id est, cicatrices plagarum, testimonia sunt credentium eorum, qui patiuntur, quod digni sunt futura promissione.

(Vers. 18) « Gratia nostri Domini Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. » Non legis gratiam dicit, sed Domini nostri Jesu Christi esse cum spiritu illorum, quos spirituales fratres appellat; neque enim penitus omnes fuerant eversi.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD EPHESIOS.

231 PROLOGUS.

Ephesios Apostolus non fundavit in fide, sed confirmavit, multa mala pro his passus a perfidis, sicut dicit: « Si enim, secundum hominem, ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt (I Cor. xv, 32)? » Et quoniam pugnam suam non sine effectu perfectionis (95) illorum prævidet, gaudens in eis, ad meliora scriptis hortatur de urbis Romæ custodia; quia veniens ab Hierosolymis in custodia sub fidejussore intelligitur degisse, manens extra castra in conductu suo (Act. xxviii, 30).

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei sanctis omnibus, qui sunt Ephesi; D et fidelibus in Christo Jesu. » Solito more scribit, apostolum enim se esse Christi Jesu Dei voluntate testatur. Non solum fidelibus scribit (96), sed et sanctis; ut tunc vere fideles sint, si fuerint sancti in Christo Jesu. Bona enim vita tunc prodest ac creditur sancta, si sub nomine Christi habeatur: alioqui contaminatio erit, quia ad injuriam proficit creatoris.

(Vers. 2.) « Gratia vobis et pax a Deo Patre no-

(95) Vet. edit., *non sine effectu perfectionis*; Rom. *profectus*; miss. *perfectionis*.

(96) Rom edit. præmissis duobus primis Apostoli versibus ita resumit, *Paulus apostolus Jesu Christi*.

PATROL. XVII.

C stro, et Domino Jesu Christo. » Gratiam Dei cum sanctis dicit esse et fidelibus, quem Patrem nostrum appellat; quia ab ipso sunt omnia et condita et restaurata: Christum autem Dominum nostrum, quia redemit nos, offerens se pro nobis.

(Vers. 3.) « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione spiritali, » id est, non mundana, sed celesti benedictione: neque corruptibili, sed æterna; quia gloria Christianorum non in terra, sed in celo est, et est in Christo. Omne enim donum gratiæ Dei in Christo est; ut si quis, spreto Christo, benedici se a Deo putet, errare se sciat. Aliter tamen benedicitur Deus, et aliter homines. Unum quidem benedictionis nomen est, sed pro merito personæ debet intelligi; nam et facere dicitur Deus, et homines faciunt: sed Deus nutu solo impassibiliter facit; homines autem manu, conatu, labore, sudore efficiunt. Deus ergo benedicitur, cum laudibus dignis extollitur: homines autem sic benedicit Deus, ut donum **232** gratiæ suæ eis impertiat, non secundum merita eorum, sed secundum misericordiam suam. Et ideo dixit: « Qui nos benedixit in benedictione spiritali; » ut ostenderet perfectam benedictionem dari celestium credentibus

Solito more scribit. . . . voluntate testatur. Sanctis omnibus, qui sunt. . . in Christo Jesu. Non solum fidelibus scribit.